

UNIVERSITY
OF TAMPERE

Improving Decisions through
Empowerment and Advocacy

DR. GYENGÉNÉ DR. NAGY MÁRTA

A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban¹

Tananyag az IDEA Tréningek résztvevői számára

2018

Tartalom

Bevezetés

A gyermek meghallgatása az Európai Unió gyermekjogi tematikája alapján

1.) Előzmények

2.) A gyermek szabad véleménynyilvánításához való joga és a gyermek meghallgatása

a.) A két alapelv megjelenése a nemzetközi és uniós jogforrásokban

- **New York-i Gyermekjogi Egyezmény**
- **Gyermek Jogainak Gyakorlásáról szóló Egyezmény**
- **Alapjogi Charta**

¹ Co-funded by the *Rights, Equality and Citizenship (REC)* Programme of the European Union.

- **Hágai Gyermekelviteli Egyezmény**
- **Brüsszel IIa Rendelet**

b.) A gyermek és a gyermekkor definíciója

c.) Az ítélőképesség vizsgálata

- **A magyar jogi szabályozás főbb elemei az ítélőképesség vizsgálatával összefüggésben**

- A kiskorú státusza az új polgári perrendtartásban

d.) A gyermek véleményének értékelése

3.) A gyermekbarát igazságszolgáltatás bírósági koncepciója

a.) Az Európai Bizottság cselekvési terve

b.) Az Európai Bizottság ütemterve

c.) A gyermeki jogok megjelenése a gyermekbarát igazságszolgáltatásban

- **A gyermek tájékoztatáshoz való joga**
- **A gyermek meghallgatásának körülményei**

- Gyakorlati útmutató

- **Jogi tanácsadás és a gyermek képviselete az eljárásban**
- **A szakemberek képzése**

- A gyermekkel való kommunikáció

4.) A gyermekbarát igazságszolgáltatás a gyakorlatban

a.) A Lundy modell

- **Előzmények**

- **A gyermeki jogok érvényesülésének elemei**

- *a szabad véleménynyilvánítás*

- *a gyermek véleményének figyelembe vétele*

- **A modell elemei**

- *hely és hang*

- *meghallgatás és hatás*

- **Lundy szempontjai a modell alkalmazásához**

- *A hely és a hang*

- *A meghallgatás és a hatás*

b.) Egy bíró levele a meghallgatott gyermekhez

- **A tények**

- **A gyermek képviselője**

- **A gyermek közvetlen meghallgatása**

- **A döntés írásba foglalásának műfaja, a levél**

- *A levél tartalmi kellékei*

- *A levél formai kellékei*

- *A levél jelentősége a döntéshozók számára*

5.) A kiskorú, mint érdekelt részvétele a mediációs eljárásban

a.) A részvétel céljai

b.) A részvétel sajátosságai

- **A gyermek meghallgatásának formái**

- A gyermek véleményének figyelembe vétele
- A gyakorlat egységesítésére irányuló törekvések
- A gyermek bevonása a válási mediációba

c.) A gyermek bevonásának lehetőségei a hazai jogi szabályozás alapján

- A gyermekvédelmi közvetítés
- Az új Polgári Perrendtartás
 - *A részvétel módja az életkor függvényében*
- Javaslatok a szakemberek részére

6.) Az Emberi Jogok Európai Bíróságának és az Európai Unió Bíróságának gyakorlata a gyermek részvételével kapcsolatban az öt érintő eljárásokban

a.) A bíróságok gyakorlatról általában

b.) A Bíróság gyakorlata: az Emberi Jogok Európai Egyezménye 8. és 14.cikk sérelme

c.) Az Unió Bíróságának gyakorlata: a gyorsaság és a hatékonyság követelménye

Összegzés

Bevezetés

A gyermek vagy kiskorú, illetve fiatalkorú jogi státusza hatalmas átalakuláson ment át az elmúlt században, s érdekeinek védelme alapvető jogként aposztrofálódik a XXI. században is. A gyermek érdekei azonban az emberi jogokon belül is vitathatatlan elsőbbséget élvező érdekek, vagy olyan legfőbb érdekek, amely a szülők vagy más érdekelttek érdekeihez képest elsőbbséget élvez? A gyermek érdekének elsődlegessége a *New York-i Gyermekjogi Egyezmény* 1989-ben történő elfogadása óta alapvető érték és követelmény. Az Egyezmény a lehető legszélesebb körben fogalmazza és követeli meg azt, hogy a gyermek jogai kellő

védelemben részesüljenek.² A gyermek jogainak megfelelő érvényesülése a gyermekvédelmi, igazságszolgáltatási eljárások során a kiélezett konfliktushelyzetekben mérhető leginkább: a gyermek véleményének meghallgatása, a véleményének tiszteletben tartása, a megfelelő tájékoztatása az őt érintő eljárásokban, ezekben a helyzetekben töltődnek meg valós tartalommal. Jelen fejezet a gyermek részvételének egyik megnyilvánulási formájára, a gyermek meghallgatására fókuszál. Ideális esetben, ha a gyermek megfelelően képzett, felkészült, a gyermekre odafigyelő felnőttek irányításával, társaságában, szabadon, befolyásmentesen tudja és képes kommunikálni véleményét, különböző okokból sebzett állapotából (válási krízis, abúzusok különböző formája) az őt érintő eljárásban való részvételével sikeresen megbirkózhat a nehézségekkel, sikeresen adaptálódhat az életében bekövetkező változásokhoz, és visszanyerheti jólétét (welfare, bien-être) testi-leki szenvedései, nehéz élethelyzeteinek átélése után. Az elemzés során nem mellőzhetjük a mediációs eljárások, mint a felek egymás iránt tanúsított kölcsönös elfogadásának, megbecsülésének fejlesztését célzó vitarendezésnek a szerepét és jelentőségét a családi jogviták rendezésében.

A gyermek meghallgatása az Európai Unió gyermekjogi tematikája alapján

1.) Előzmények

Az Európa Tanács „*Építsük Európát a gyermekekért, a gyermekekkel!*” elnevezésű *programja* azzal a céllal jött létre, hogy biztosítsa és támogassa a gyermekek emberi jogait, és védelemben részesítse őket az erőszak minden formájával szemben.³ Az Európai Bizottság 2011 februárjában terjesztette elő az *EU gyermekjogi ütemtervét*, amelyben a gyermekek érdekét megfelelően védő intézkedéseket, terveket fogalmaz meg. A gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló *iránymutatás* (továbbiakban: *iránymutatás*) elfogadásával az Európa Tanács kimondottan azt kívánja elérni, hogy az igazságszolgáltatás mindig gyermekközpontú legyen, függetlenül attól, hogy kik ezek a gyerekek vagy mit tettek.⁴ Az

²Szeibert Orsolya: *Család, gyermek és vagyon a XXI. század elején A tanulmányok elé*, in: Család- Gyermek-Vagyon a joggyakorlat kihívásai (szerkesztette: Szeibert Orsolya), HVG-Orac Kiadó, Budapest, 2012, 26.o.

³ www.coe.int/children

⁴ Ez Európa Tanács Miniszteri Bizottságának *iránymutatása* a gyermekbarát igazságszolgáltatásról

iránymutatás elfogadása a tagállamok részéről jelentős előrelépést jelent a gyermeki jogok mind szélesebb körben való érvényesülése terén, a gyermek egyenrangú partnerként kezelésében az igazságszolgáltatásban való részvétele során. Hogyan jelennek meg a fent körülírt célok megvalósítását szolgáló intézkedések nemzeti szinteken a politikai döntésekben, hogyan változnak, változhatnak a nemzeti joggyakorlatok a családjogi jogalkalmazás terén az iránymutatásban foglaltak maradéktalan érvényesítése során. Ezeket a kérdéseket járjuk körbe a lehetséges válaszokat kutatva az Európai Unió gyermekjogi tematikájából a *gyermek szabad véleménynyilvánításhoz való joga és a gyermek meghallgatása alapelveinek* érvényesülése kapcsán a gyermekközpontú igazságszolgáltatás rendszerében. A gyermek önálló alanyként, önálló jogok hordozójaként kizárólag az utóbbi harminc esztendőben lépett a jog színpadára, és a fent megnevezett jogosítványai biztosítják számára, hogy véleményét az őt érintő kérdésekben kellő súllyal figyelembe vegyék.

2.) A gyermek szabad véleménynyilvánításához való joga és a gyermek meghallgatása

a.) A két alapelv megjelenése a nemzetközi és uniós jogforrásokban

- **New York-i Gyermekjogi Egyezmény**

A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt egyezmény (Magyarországon kihirdetve az 1991. évi LXIV. törvénnyel), (*New York-i Gyermekjogi Egyezmény*) 9. cikk 2. pontja alapelveként rögzíti a szülői felügyeleti joggal és a kapcsolattartási ügyekkel kapcsolatban, hogy: *„valamennyi érdekelt félnek lehetőséget kell adni az eljárásban való részvételre.”* A 12. cikk a gyermekek részvételére fókuszálva rendelkezik arról, hogy: *„Az Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában levő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érintő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét. A gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni. Ebből a célból nevezetesen lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírói vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően meghallgassák.”*

- **Gyermek Jogainak Gyakorlásáról szóló Egyezmény**

Az *Európa Tanács 1996-os Egyezménye*⁵ a gyermek eljárásjogi jogosultságai közé sorolja azt, hogy megkapja a releváns tájékoztatást, kifejtse álláspontját, s tájékoztatást kapjon arról, hogy az általa elmondott vélemény, továbbá az eljárás során hozható döntések milyen következményekkel járnak. Ezen alapvető jogokon túlmutatva az 1996-os Egyezmény további eljárási jellegű jogokat kíván garantálni. Ez utóbbiak szerint a gyermek kérheti, hogy meghatározott személy segítsen neki véleményének megfogalmazásában, továbbá ügyvéd kijelölését is.⁶

- **Alapjogi Charta**

Az Európai Unió *Alapjogi Chartája* 24. cikke (1) bekezdésében rögzíti, hogy a gyermekek véleményüket szabadon kifejezhetik, s az őket érintő ügyekben véleményüket életkoruknak és érettségüknek megfelelően kell figyelembe venni.

- **Hágai Gyermekelviteli Egyezmény**

A Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló 1980. évi Hágai Egyezmény (*Hágai Gyermekelviteli Egyezmény*) 13. cikkének (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a bíróság „megtagadhatja a gyermek visszavitelének elrendelését, ha úgy találja, hogy a gyermek ellenzi a visszavitelt és elérte az érettségnek azt a fokát, amikor nézetei már számításba veendők. Ha e rendelkezést együtt értelmezzük a 4. cikkel, látjuk, hogy a Hágai Gyermekelviteli Egyezmény alkalmazását a 16 éven aluli gyermekekre korlátozza, és elismeri, hogy a „tizenhatodik életévét betöltő személy rendszerint képes saját véleményt alkotni, amelyet egyik szülő, illetve az igazságügyi vagy államigazgatási hatóság sem hagyhat figyelmen kívül”. A 13. cikk (2) bekezdésének célja, hogy mérlegelési jogkört biztosítson a bíróság számára arra az esetre, ha egy 16 év alatti idősebb gyermek ellenzi a visszavitelét. Ezt a rendelkezést ma már egyre inkább a gyermek meghallgatáshoz való átfogó jogával összefüggésben értelmezik, amelyet a 2005. évi CXL. törvénnyel kihirdetett 1996. október 19-én kelt *Hágai Gyermekvédelmi Egyezmény* is elismer.

⁵CETS n° 160. Convention on the Exercise of Children's Rights 1996.
<http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/160>

⁶Szeibert,177.o.

- **Brüsszel IIa Rendelet**

Az *Európai Unió Tanácsának* a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságokról, valamint a határozatok elismeréséről, és végrehajtásáról szóló *2201/2003/EK rendelete (Brüsszel IIa Rendelet) 11.cikkének (2) bekezdése* visszautal a Hágai Gyermekelviteli Egyezmény 12. és 13. cikkére, amikor kimondja, hogy „*az 1980-as Hágai Egyezmény 12. és 13. cikkének alkalmazásakor biztosítani kell, hogy a gyermek lehetőséget kapjon az eljárások során történő meghallgatására, kivéve, ha ez a gyermek életkora vagy érettségi szintje miatt nem tűnik célszerűnek*”. Ezt a fejleményt a Hágai Gyermekelviteli Egyezmény Szerződő Államai által az Ország profilokban megadott információk is tükrözik, és a tendenciát a Hágai Gyermekelviteli Egyezmény és a Hágai Gyermekvédelmi Egyezmény gyakorlati alkalmazásával foglalkozó Különleges Bizottság hatodik ülése is tárgyalta.⁷

b.) A gyermek és a gyermekkor definíciója

A gyermek konkrét definícióját nem találjuk meg a nemzetközi és uniós jogforrásokban, de az Egyezmény 1. cikkének meghatározása szerint az Egyezmény alkalmazásában „*gyermek*” az a személy, aki 18 éven aluli. A megfogalmazás nyitva hagyja a gyermekkor kezdetét, a kora gyermekkor azonban a születéstől 8 éves korig értendő. A gyermekkor végével kapcsolatban pedig a Gyermekjogi Bizottság a 18 év alatt biztosított nagykorúság felülvizsgálatára és különösen a védelmet biztosító életkor felemelésére biztatja az államokat.⁸ A Hágai Gyermekelviteli Egyezmény 4. cikke a 16. életévet jelöli meg az alkalmazhatóság kritériumaként, a Hágai Gyermekvédelmi Egyezmény 2. cikke 18 életév alatti gyermekekről rendelkezik annak kimondásával, hogy az egyezményt „*a gyermekekre születésük pillanatától a 18. életévük betöltéséig kell alkalmazni,*” a Brüsszel IIa Rendelet 11. cikke is a 16 éven aluliakra vonatkozik. A gyermek fogalmi meghatározásának és az életkor összefüggésének gyakorlati jelentősége van a jogalkalmazásban, hiszen a fenti rendelkezések figyelmen kívül hagyása konkrét jogkövetkezményekkel jár a határozatok egyezményben részes, illetve tagállamok közötti kölcsönös elismerés kapcsán. A *Hágai Gyermekvédelmi Egyezmény 23.*

⁷Bevált gyakorlatról szóló útmutató a gyermek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló, 1980. október 25-i Hágai Egyezmény alapján - *Közvetítés*, Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia Állandó Hivatala, 2012, 68.o.

⁸*Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához* (A magyar kiadást szerkesztette: Herczog Mária) Egyesült Nemzetek Gyermekalapja, 2007,1-3.o.

cikk (2) bekezdésének b.) pontja az elismerés megtagadásának okaként szabályozza, „ ha az intézkedést, sürgős eset kivételével, bírósági vagy közigazgatási eljárás során anélkül hozták, hogy biztosították volna a gyermek meghallgatásának a lehetőségét, megsértve a megkeresett Állam alapvető eljárási elveit”. Ezzel összhangban a Brüsszel IIa Rendelet 23. cikk b) pontja is deklarálja, hogy a szülői felelősségre vonatkozó határozat nem ismerhető el, amennyiben – sürgős eseteket kivéve – a határozatot úgy hozták meg, hogy nem adtak lehetőséget a gyermek meghallgatására, megsértve ezzel annak a tagállamnak az eljárási alapelveit, ahol az elismerést kérik. A nemzetközi egyezmények és az európai uniós jogforrások szabályainak alkalmazása látszólag sem tűnik egyszerűnek. A gyermeknek az eljárásban való részvételét ugyanis nem közvetlenül tüntetik fel a szabályok, számos kritériumot megfogalmaznak a gyermek szabad véleménynyilvánítási jogának gyakorlásához. E jogok gyakorlását a gyermek ítélőképességéhez, korához, érettségi fokához, közvetlen vagy képviselő útján való részvételéhez kötik. Ezeknek meghatározása a jogalkotók és a jogalkalmazók számára is komplex feladat, hiszen a fenti kritériumok vizsgálatának nemcsak jogi, hanem pszichológiai, pedagógia aspektusai is vannak. E joggal óvatosan kell élni, mert a gyermek véleményének kikényszerítése nem kívánatos, akkor célszerű meghallgatni, ha ez valóban az érdekében áll, a döntéshez feltétlenül szükséges, továbbá ha a gyermek maga igényli az eljárásban való részvételét.⁹ E tendenciát erősíti az *iránymutatásnak* a meghallgatáshoz és a véleménynyilvánításhoz való jog kapcsán kifejtett álláspontja, miszerint valóban *a gyermek jogaira és a mérlegelési jogkörre* helyezi a hangsúlyt. Úgy fogalmaz, hogy a meghallgatáshoz való jog a gyermeknek joga és nem kötelessége. A gyermek meghallgatásától nem lehet eltekinteni kizárólag az életkora miatt. Ha a gyermek kezdeményezi, hogy az őt érintő ügyben meghallgassák, a bíró nem utasíthatja el a meghallgatását, kivéve, ha a gyermek legfőbb érdeke úgy kívánja, és meg kell hallgatnia a gyermek meglátásait és véleményét az ügy őt érintő kérdéseiről. A bíróknak tiszteletben kell tartaniuk a gyermek meghallgatáshoz való jogát minden őt érintő ügyben vagy legalább azokban az esetekben, amikor úgy ítélik, hogy a szóban forgó ügyet megfelelően megérti. Az e célból alkalmazott eszközöket a gyermek értelmi szintjéhez és kommunikációs képességéhez kell igazítani, és figyelembe kell venni az ügy körülményeit. A gyermekkel meg kell beszélni, hogy a meghallgatásnak milyen módját

⁹Dr. Filó Erika-Dr. Katonáné dr. Pehr Erika: *Gyermeki jogok, gyermekvédelem*, HVG-Orac Lap-és könyvkiadó Kft. Budapest,2009.38. o.

szeretné választani. *A gyermek meglátásait és véleményét kellő súllyal, korának és érettségének megfelelően értékelni kell.* A mérlegelési jogkör gyakorlása tehát a véleményének értékelésére vonatkozik. Nem hagy azonban mozgásteret a részes államok számára a vélemény beszerzése, tehát a gyermek meghallgatása tekintetében az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága. A Bizottság a 12. sz. általános magyarázatában¹⁰ úgy értelmezi a gyermek meghallgatáshoz való jogát, mint az Egyezmény négy vezérelvének egyikét, és az értelmezésben a „shall assure” („biztosítja”) kifejezést használja. A magyarázat azt a tényt fejt ki, hogy *az életkor önmagában nem határozhatja meg egy gyermek véleményének jelentőségét.* Az iránymutatás ezzel kapcsolatban a Bizottság 5. sz. általános magyarázatát idézi: „úgy tenni, mintha meghallgatnánk a gyermeket, nem különösebben nehéz; kellő súlyt adni a véleményének – ez már valódi változást igényel”.

c.) Az ítélőképesség vizsgálata

Azt, hogy a gyermek ítélőképessége birtokában van-e, függ a gyermek személyisége integráltsági fokától, szellemi teljesítőképességétől. Befolyásolhatja az egyik szülőhöz való érzelmi kötődése. A hatóságok döntenek el, mikor tekintik a gyermeket ítélőképessége birtokában levőnek és mérlegelési jogkörébe tartozik a meghallgatott gyermek véleményének figyelembe vétele.¹¹ Az iránymutatás az ítélőképesség vizsgálata kapcsán olyan fogalmakat használ, mint „életkor és érettség”, valamint „megfelelő megértés”, amely a felfogóképesség egy bizonyos szintjére utal, de nem megy el addig, hogy az adott ügy valamennyi vonatkozásának teljes körű, átfogó ismeretét követelje meg a gyermektől. Kimondja, hogy a gyermekeknek joguk van ahhoz, hogy véleményüket mindenféle nyomás és manipuláció nélkül, szabadon ismertessék. Az *Emberi Jogok Európai Bírósága* (továbbiakban: Bíróság), egy több országot érintő örökbefogadási ügyben,¹² amelyben román gyerekek és olasz örökbefogadók szerepeltek, a Bíróság nagyon egyértelműen foglalt állást a gyermekek meghallgatáshoz való jogáról és arról, hogy a gyermekek véleményét komolyan kell venni. „Ki kell emelni, hogy ebben az ügyben a gyermekek, amint betöltötték azt az életkort, amikor ésszerűen feltételezhető volt, hogy személyiségük kellő mértékben kialakult és elérték a

¹⁰Convention on the Rights of the Child, UN.

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>, CRC/C/GC/12, 2009. július 1.

¹¹Dr. Filó Erika-Dr. Katonáné dr. Pehr Erika, 38. o.

¹²Pini and Others v. Romania, no. 78028/01 and 78030/01, ECHR 2004-V, p.237, p.297

szükséges érettséget ahhoz, hogy véleményt nyilvánítsanak arról, milyen környezetben szeretnének nevelkedni, elutasították azt az elképzelést, hogy csatlakozzanak örökbe fogadó szüleikhez Olaszországban”. „A gyermekek érdeke azt diktálta, hogy a tárgyra vonatkozó véleményüket figyelembe kell venni, amint elérték a szükséges érettséget annak kifejezéséhez. Az, hogy *10 éves koruk betöltését követően a gyermekek folyamatosan elutasították*, hogy Olaszországba utazzanak és csatlakozzanak örökbe fogadó szüleikhez, *meghatározó súllyal bír e tekintetben.*” A Hokkanen kontra Finnország ügyben¹³ egy apa az évek óta a nagyszüleivel élő lánya felügyelete iránt támasztott igényt. A gyermek nem akart az apjával élni, és a Bíróság egyetértett azzal, hogy „*a gyermek kellően éretté vált ahhoz, hogy véleményét figyelembe vegyék*”. Hogyan definiálható az ítélőképesség és köthető-e életkorhoz a tagállami joggyakorlatokban? Az egyes tagországok eltérően próbálják az ítélőképességet életkorhoz kötni. Németországban és Norvégiában az életkor igen alacsony, Németországban nem ritka a 2-3 éves gyermek közvetlen meghallgatása, utóbbiban hétéves kortól kötelező. Franciaországi kutatások a váltott elhelyezés kapcsán erősítik meg, hogy a tizenöt-tizennyolc éves korosztály esetében az önmeghatározás igénye lehet fontos tényező a bíróságok számára, mely sok esetben ütközhet a szülők elvárásaival. A fiatal felnőtt kinyilvánított akaratának a figyelembe vétele nem mellőzhető a bíróságok számára a döntés meghozatalánál.¹⁴ Az európai országok nagyobb részében a tizenkettő-tizennégy éves kor, mint konkrét időpont jellemző. Általánosan jellemző, hogy az iskolakezdés, hét-nyolcéves korban a logikai képességek birtoklása, a valóság megfelelő érzékelése, erkölcsi ítéletek kialakításának képessége, tíz-tizenkét éves korban a logikus gondolkodás képességének elsajátítása már olyan tényezők, amelyekkel a szülőknek és az őt érintő ügyekben eljáró bíróságoknak és hatóságoknak is számolniuk kell.¹⁵ Az igazságszolgáltatási szerveknek szóló iránymutatás a gyermek jogairól szóló Egyezmény szemléletén alapul. A Bizottság felhívja a figyelmet arra, hogy a 12. cikk két bekezdésében foglalt jogok nem az önrendelkezést, hanem a döntéshozatalban való érdemi részvétel jogát biztosítják. Az 5. és 14. cikk a gyermek

¹³Hokkanen v. Finland, 23 September 1994, Series A no. 299-A

¹⁴ Dr. Gyengéné dr. Nagy Márta: *Arany középút? - a váltott elhelyezés tapasztalatai Franciaországban*, in: Családi Jog IV. évfolyam 2. szám, 2006. június, 35. o.

¹⁵ Bucsí Ágnes: *A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban – egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban*, Dunaújvárosi kutatás alapján, in: Család, gyermek, vagyon, a joggyakorlat kihívásai. Szerkesztette: Szeibert Orsolya, HVG-Orac lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012, 298.o.

„kibontakozó képességeire” tett utalásai pedig hangsúlyozzák annak szükségességét, hogy tiszteletben tartsák a gyerekek döntéshozatali képességének fejlődését.¹⁶

- **A magyar jogi szabályozás főbb elemei az ítélőképesség vizsgálatával összefüggésben**

Az *Alaptörvény* a gyermeket, mint külön intézkedéssel védendő csoportot említi.¹⁷ Az egyes korosztályi fogalom meghatározásokra a *Büntető Törvénykönyvben* (Btk.),¹⁸ a *Gyermekvédelmi törvényben* (Gyvt.) találunk példákat. Ez utóbbi egységesen a 18 éven aluliakat tekinti gyermeknek. eltérő a gyermek fogalma a kiskorú gyermek tartása iránti perben.¹⁹ A cselekvőképességgel összefüggésben a 18 év alatti személyeket a jogszabály kiskorúnak említi.²⁰ A magyar családjogi szabályozásban a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló *149/1997. (IX.10.) Korm. rendelet* (Gyer.) 2. §-a definiálja az ítélőképességet a szerint, hogy ítélőképessége birtokában levő gyermeknek azt a kiskorút tekinti, aki életkorának és értelmi, érzelmi fejlettségének megfelelően képes – meghallgatása során – az őt érintő tények és döntések lényegi tartalmát megérteni, várható következményeit belátni. A magyar családjogi szabályozás nem határozza meg, hány éves kortól ítélőképés a gyermek. A magyar bírói gyakorlat megengedhetőnek tartja a gyermekek meghallgatását hat-nyolcéves kortól, a tizenkettő-tizennégy éves kort olyan korhatárnak tekinti, amelynél már érdemleges vélemény várható a gyermektől. Egyedi esetek igazolhatják, hogy a kiskorú akár tizenkét év alatt is rendkívül érett és fejlett, ítélőképés, de előfordulhat az is, hogy – bizonyos tényezők miatt – egy tizenhat éves nem tud érdemben nyilatkozni. Nincs tehát egységes standard az ítélőképességre, minden esetben egyedi vizsgálatot igényel, hogy a gyermeki nyilatkozatot mennyire kell komolyan venni és az hogyan értékelendő.²¹ Ezt támasztják alá az új Polgári Törvénykönyv Családjogi Könyvének (CSJK) 4:171. §. (4) bekezdésében foglaltak a gyermek meghallgatására vonatkozóan. A CSJK nem állapít meg olyan életkort, amelynek betöltését követően a gyermeket mindenképpen meg kell hallgatni. A

¹⁶ *Kézikönyv*, 107. o.

¹⁷ *Alaptörvény* XV. cikk (5) bekezdése

¹⁸ Btk. 16. §.

¹⁹(új) Pp. 489. §. (2) bekezdés: E fejezet alkalmazásában kiskorú gyermek - legfeljebb a huszadik életévének betöltéséig - azt a tartásra jogosult nagykorú gyermeket is érteni kell, aki középiskolai tanulmányokat folytat.

²⁰(új) Ptk. 2:10. § (1) bekezdés: Kiskorú az, aki tizennyolcadik életévét nem töltötte be.

²¹Dr. Ádámkó Viktória: *Az ítélőképessége birtokában levő gyermek véleményének meghallgatása – különös tekintettel a gyermekelhelyezésre*, in.: *Családi Jog XIII. évfolyam* 3. szám, 2015. szeptember, 10-17.o.

bíróság felelőssége, hogy eldöntse: mikor indokolt a gyermek személyes részvétele, meghallgatása, illetve mikor szükséges pszichológus szakértő útján tájékozódni a gyermek véleményéről, kötődéséről. Ezt mindig az ügy jellegétől, a gyermek fejlettségétől teszi függővé.²² A jövőben egyre kevésbé tartható tendencia az a korábbi évtizedekben kialakult bírói gyakorlat, melyet az Alkotmánybíróság 1143/B/1998. AB határozatával nem tekintett alkotmányértőnek, amikor kimondta, hogy nem jelenti a gyermekvédelemhez és gondoskodáshoz való alapjogának aránytalan korlátozását, ha az elhelyezésére (szülői felügyeleti jogok gyakorlására) vonatkozó jogvitában nem hallgatja meg minden esetben a kiskorút. A Brüsszel IIa Rendelet 23. cikke értelmében mára egyértelművé vált, hogy a szülői felelősséget érintő határozat elismerésének akadályát, ha a határozatot úgy hozták meg, hogy nem adtak lehetőséget a gyermek meghallgatására. A hatályos magyar családjogi szabályozásnál ez kifejezetten a 14. életévét még be nem töltött gyermeknél jelenthet problémát, hiszen ítélőképessége birtokában levő gyermeknek azt a kiskorút tekinti, aki életkorának és értelmi, érzelmi fejlettségének megfelelően képes – meghallgatása során – az őt érintő tények és döntések lényegi tartalmát megérteni, várható következményeit belátni. Bár a bíróság a gyermek álláspontjáról a szülők erre vonatkozó egyezős nyilatkozata útján is tájékozódhat, a gyerekek nagy többsége értékeli, ha megkérdezi a bíróság az álláspontját az őt érintő kérdésekről, akár már a 8-10 éves gyermekek esetében is.²³ A meghallgatás módszere, tudniillik, hogy a bíróság közvetlenül vagy közvetve, szakértő útján hallgassa-e meg a gyermeket, azért izgalmas kérdés, mert a pszichológia szerint minél kisebb egy gyermek, annál inkább azt mondja, amit gondol, amiben hisz, kevésbé hazudik, gyakran elfecsegi azokat a dolgokat, amikre azt mondták neki, hogy arról nem szabad beszélni. Talán a nagyobb gyermekek jobban tudnak hazudni. A hazugságoknak sokszor önvédelmi funkciója van, mivel csökkenti a feszültséget: kevésbé stresszes hallgatni arról, amitől fél.²⁴ Látszólag tehát a bírónak könnyebb dolga lenne a kisgyermekkel, de a bíró számára nem könnyű feladat, hogy ne tegyen fel direkt kérdéseket, vagy a gyermek ne lássa át az indirekt kérdések célját sem. Nem véletlen, hogy a gyermek közvetlen meghallgatására a mai napig sokkal kevesebb példát látunk, mint a szakértő általi meghallgatásokra, tizennégy éves kor alatti gyermeknél szinte

²²Kommentár 269.o.

²³Dr. Ádámkó, uo.

²⁴Uo.

mindig, tizennégy év felettiéknél esetenként.²⁵ Lehetséges, hogy ezen a felfogáson gyökeresen változtatnak majd a jövőben az új polgári perrendtartás szabályai. A szülői felügyelettel kapcsolatos perek közös szabályai között szerepelnek ugyanis a kiskorú gyermek meghallgatásának szabályai, amellyel az eljárásjogi szabályok harmonizálnak az anyagi jogszabályokkal, amelyek – mint fentebb említettük – a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perekben kimondják a gyermek – közvetlen vagy közvetett (szakértő útján történő) meghallgatásának kötelezettségét.²⁶ Az új jogszabályi rendelkezések kielégítik a gyermekbarát igazságszolgáltatás követelményét a gyermek, mint egyéb érdekelt meghallgatásának szabályozása tárgyában a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti, mind a szülői felügyeleti jog megszüntetése és visszaállítása iránti perekben, ahol megteremtik azt a kielégítő vagylagos illetékességi szabályt, amelyet a kiskorú gyermek kímélete, és érdekeinek messzemenő figyelembevétele indokol.²⁷

²⁵Bucsi, 312-313.o.

²⁶2016. évi CXXX. tv.(új Pp.) 473. § [A kiskorú gyermek meghallgatása]

(1) Ha a bíróság a perben a kiskorú gyermek, mint érdekelt meghallgatásáról dönt, indokolt esetben egyidejűleg a kiskorú részére hivatalból ügygondnokot rendel. A bíróság a kiskorút a felek és a felek képviselői távollétében is meghallgatja.

(2) A bíróság a tizennegyedik életévét be nem töltött kiskorút a törvényes képviselője útján idézi meg azzal a felhívással, hogy a megjelenéséről gondoskodják. A tizennegyedik életévét betöltött kiskorú idézéséről akkor is külön értesíti a bíróság a törvényes képviselőt, ha őt is idézte a tárgyalásra.

(3) A kiskorú meghallgatásának megfelelő légkörben, a gyermek korára és érettségére figyelemmel, számára érthető módon kell megtörténnie. A meghallgatás kezdetén a kiskorútól meg kell kérdezni a nevét, születési helyét, idejét, anyja nevét, lakóhelyét, majd tájékoztatni kell arról, hogy a meghallgatás során a valóságnak megfelelő előadásokat kell tenni és arról, hogy a nyilatkozattételt, illetve az egyes kérdésekre a válaszadást megtagadhatja. Ha a bíróság a kiskorú részére ügygondnokot rendelt, a tájékoztatásnak az ügygondnok eljárásban betöltött szerepére, jogaira és kötelezettségeire is ki kell terjednie.

(4) A kiskorút az elnök hallgatja meg. A felek a meghallgatást megelőzően indítványozhatnak kérdéseket akkor is, ha a kiskorú meghallgatására a felek távollétében kerül sor. Az ügygondnok a kiskorú meghallgatása során kérdéseket indítványozhat. Az elnök engedélyezheti, hogy az ügygondnok a kiskorúhoz közvetlenül is intézhessen kérdést. Az indítványozott vagy a kiskorúhoz közvetlenül intézett kérdések megengedhetősége felől az elnök határoz.

(5) A meghallgatás végén, még a kiskorú jelenlétében a jegyzőkönyvbe vett vallomást fel kell olvasni, vagy ha a jegyzőkönyv a jegyzőkönyvi tartalmat összefoglaló hangfelvétel útján készül, azt a kiskorú jelenlétében kell rögzíteni. Ennek megtörténtét vagy mellőzését a jegyzőkönyvben fel kell tüntetni. A felolvasáskor, illetve a rögzítéskor a kiskorú az általa elmondottakat kiigazíthatja vagy kiegészítheti. A jegyzőkönyv – az elnök engedélyével – az ügygondnok, vagy ha a meghallgatás a felek jelenlétében történik, a felek észrevételei alapján is kiegészíthető és módosítható. Az ügygondnok, illetve a felek erre vonatkozó kérelmét – annak elutasítása esetén – a jegyzőkönyvben fel kell tüntetni.

(6) Ha a kiskorú meghallgatására a felek távollétében kerül sor, az elnök a felekkel ismerteti a meghallgatásról készült jegyzőkönyvet.

²⁷ 501. § [Illetékesség]

(1) A szülői felügyelet megszüntetése iránt indított pert a kiskorú gyermek lakóhelye vagy tartózkodási helye szerint illetékes bíróság előtt is meg lehet indítani.

- A kiskorú státusza az új polgári perrendtartásban

A kiskorú gyermeknek alapvetően tehát kétféle státusza lehet az új polgári perrendtartásban: vagy egyéb érdekeltként, vagy tanúként kerülhet sor a meghallgatására. A kiskorú gyermek érdekeinek védelmét több garanciális elem is erősíti a bírósági eljárásokban való részvétele során. Ha egyéb érdekeltként vesz részt az eljárásban, és tizenegyedik életévét is betöltötte, már önállóan idézhető. Indokolt esetben a bíróság részére ügygondnokot rendel. Erről nyilvánvalóan az ítélelőképeségének függvényében dönt a bíróság. Mérlegeléssel dönt a bíróság arról is a gyermek védelmében, hogy a szülei és azok jogi képviselőinek távollétében hallgassa-e meg. Ennek a körülménynek nyilván akkor van jelentősége, ha alaposan feltehető, hogy a gyermek szülei jelenlétében, azok erős befolyása alatt, nem képes önállóan artikulálni elképzeléseit, vágyait. A bíró nagyon alapos, körültekintő tájékoztatást köteles adni a kiskorú részére az idézésének, a meghallgatásának, az általa elmondottak rögzítésének szabályairól, továbbá arról, hogy az általa elmondottakat hogyan ismerhetik meg szülei és a jogi képviselők. A kiskorúnak joga van vallomása felolvasásakor, vagy annak rögzítésekor vallomását kiegészíteni, kiigazítani. A tanúként meghallgatott kiskorú esetében az eljárás során törvényes képviselőjének, vagy ha érdekellentét van a kiskorú tanú és törvényes képviselője között, a gyámhatóság által kirendelt eseti gyámnak. Ennek részletszabályairól később teszünk említést.

d.) A gyermek véleményének értékelése

A következő probléma, amellyel a bíró találkozik, hogyan értékelje a meghallgatott gyermek vallomását, véleményét. Az értékelés alapja mindenképpen az, hogy tiszteletben tartjuk a gyermek véleményét. Az iránymutatás hangsúlyozza, hogy a gyermekek meghallgatását és nyilatkozataik összegyűjtését, amennyiben erre mód van, képzett szakembereknek kell elvégezniük. Ugyanebben az összefüggésben ajánlja, hogy amennyiben egynél több meghallgatásra van szükség, azokat lehetőleg ugyanaz a személy végezze a koherencia és a kölcsönös bizalom érdekében, de a meghallgatások számát a lehető legkevesebbre kell csökkenteni. A gyermek perbeli jogállásának szabályozása orientálja a bírót a gyermek önálló

(2) A szülői felügyelet visszaállítása iránt indított perre kizárólag az a bíróság illetékes, amely a szülői Felügyeleti jogot megszüntető határozatot hozta.

perjogi státuszának, és így véleményének fontossága tekintetében. A *kiskorú gyermeket, mint érdekelte*²⁸ hallgatja meg a bíróság a családjogi perben, az iránymutatással összhangban ez azt jelenti, hogy a gyermekeket érintő ítéleteket és bírósági végzéseket kellően meg kell indokolni és a gyermek számára érthető nyelvezettel el kell magyarázni, különösen azokat a határozatokat, ahol nem vették figyelembe a gyermek meglátásait és véleményét. Ezért elengedhetetlen, hogy a gyermek véleményét, kívánságát személyesen előadhassa. A gyermek kifejezett akaratának az elbírálása nem egyszerű feladat. Nehézséget jelent ugyanis annak eldöntése, hogy a kiskorú explicit akarata vajon saját érdekét tükrözi-e. Egyrészt el tudja-e dönteni önmaga, mi a legjobb a számára, vagy verbális megnyilvánulása valamelyik szülő másik szülő elleni befolyásolásának veszélyét rejti magában. A fentiek egyértelműen megkövetelik, hogy a bíróságok teljes körűen feltárják a tágabb értelemben vett családi (nagyszülők tanúkénti meghallgatása), nevelői (iskolai vélemény) környezetet. Álláspontunk szerint a tizennégy év alatti gyermek véleményének értékeléséhez támpontot nyújt a bíró számára, ha a perben felmerült egyéb adatokkal, a tanúk, szakemberek (családsegítő, pedagógus) vallomásaival, véleményével együttesen értékeli a gyermek személyes nyilatkozatait. Célravezető lehet, ha a tizennegyedik életévét be nem töltött gyermek meghallgatását igazságügyi szakértő jelenlétében foganatosítja, aki nemcsak segítheti a bírót a kérdések feltevésében, hanem a gyermek személyes előadásából, viselkedéséből is segíthet a megfelelő következtetéseket levonni. A tizennégy év felettiak esetében sem kizárható ez a módszer, ha a gyermek például túlságosan szorongó, nehezen megnyíló személyiség. A gyermek véleményének értékelése szorosan összefügg a szülők egyező nyilatkozatának értékelésével, különösen a különélő szülők közös szülői felügyeletről való megállapodása körében.²⁹ Az új szabályok értelmében ugyanis a különélő szülők azonos intenzitással vehetnek részt a gyermekük gondozásában, nevelésében, akár a gyermek váltott „elhelyezését” eredményezően is. Ez esetben akár mindkét szülő lakcímének, mint a gyermek lakóhelyének feltüntetésére is sor kerülhet. A kiskorú gyermek meghallgatására többnyire sor kell, hogy kerüljön, és a bíróságnak vizsgálnia kell, hogy a szülők egybehangzó nyilatkozata a váltott „elhelyezésre” biztosítja-e a gyermek kiegyensúlyozott jövőbeni életvitelét.³⁰ Pszichológusok, családi mediátorok hívják fel a figyelmet arra, hogy a válási szituációban a

²⁸Pp. 65/A. §.

²⁹Ptk.4:165.§.

³⁰Ptk.4:164. § (2) bekezdés

gyermek legfőbb érdeke nem feltétlenül egyezik meg a szülők érdekével, akiknél a váltott elhelyezés rossz értelemben vett alku tárgya lehet. Ezért ezekben az esetekben is komplex vizsgálat tárgyát képezi a gyermek valós vágya, és a szülők valódi akarata.³¹

3.) A gyermekbarát igazságszolgáltatás bírósági koncepciója

a.) Az Európai Bizottság cselekvési terve

Az európai unióban a gyermekközpontú igazságszolgáltatás koncepciója kidolgozásának háttérében a Lisszaboni Szerződés előírásai állnak. A szerződés előírja az Unió számára a gyermekjogok védelmének előmozdítását. A gyermekjogok azon alapvető jogoknak is részét képezik, amelyek tiszteletben tartására az Unió az Európai Unió *Alapjogi Chartájának* 24. cikke alapján vállalt kötelezettséget. Emellett mind a 27 uniós ország ratifikálta az ENSZ gyermekjogi egyezményét. Az *Európa 2020 stratégia* (IP/10/225) és a *stockholmi program* végrehajtására vonatkozó *bizottsági cselekvési terv* (IP/10/447) olyan jövőképet vázol fel a XXI. századi Európáról, amely szerint a mostani gyermekek jobb oktatásban fognak részesülni, és minden olyan szolgáltatás és erőforrás a rendelkezésükre áll, amely a nevelkedésükhöz szükséges, továbbá a jogaik védelme is maradéktalanul érvényesül majd. A Bizottság gyermekjogokra vonatkozó fellépése az Alapjogi Charta végrehajtásának részét képezi. A Charta jogilag kötelező az uniós intézmények számára, amikor jogszabályokra tesznek javaslatot, valamint a tagállamok számára, az uniós jog végrehajtása során. 2010 októberében a *Bizottság* a Charta rendelkezéseinek hatékony érvényesítésére vonatkozó *stratégiát* fogadott el (IP/10/1348).

b.) Az Európai Bizottság ütemterve

Az Európai Bizottság 2011. február 15-én a gyermekjogok érvényesítésére vonatkozó *uniós ütemtervet*³² határozott meg, mely – többek között – arra a problémára reflektál, hogyan segítheti elő az Unió, hogy a gyermekek jogai érvényesüljenek a tárgyalóteremben. Az ütemterv célja, hogy az EU Alapjogi Chartájába foglalt elvek gyakorlati megvalósítása révén megerősítse a gyermekek jogait. Az ütemterv 11 konkrét intézkedést tartalmaz, amelyek révén az Unió hozzáadott értéket biztosíthat a gyermekek jólétét és biztonságát szolgáló

³¹ Vö. Dr. Gyengéné dr. Nagy Márta: *Arany középút*, Id.kiad.

³² http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-156_hu.htm

szakpolitikák számára. Ezek közé tartozik a gyermekbarát igazságszolgáltatás elősegítése, a gyermekek jogairól való jobb tájékoztatása. Meghatározza, hogy a gyermekeket közvetve vagy közvetlenül érintő uniós politikákat a jövőben úgy kell kialakítani, végrehajtani és nyomon követni, hogy figyelembe vegyék a gyermek legfőbb érdekének elvét. Az ütemtervben foglaltak alapjául szolgáltak az iránymutatásban szereplő, a tagállamok számára irányadó konkrét intézkedések, amelyeket a tagállamoknak meg kell hozniuk a gyermekek jogainak érvényesítése érdekében az igazságszolgáltatásban, ugyanis a gyermekek komoly akadályokba ütközhetnek, amikor kapcsolatba lépnek az igazságszolgáltatással. Ha nem gyermekbarát igazságszolgáltatással találkoznak, az is előfordulhat, hogy a jogaik sérülnek. Az iránymutatás a gyermek definícióját az igazságszolgáltatásban őt megillető védelem viszonylatában úgy határozza meg, hogy minden tizennyolc évesnél fiatalabb személy gyermeknek minősül. Egy igazságszolgáltatási rendszert pedig akkor tekint „gyermekbarátnak”, ha az az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, figyelembe véve az irányelvben felsorolt elveket, megfelelően tekintetbe véve a gyermek érettségét, értelmi szintjét és az ügy körülményeit. Olyan igazságszolgáltatás, amely hozzáférhető, az életkornak megfelelő, gyors, gondos, a gyermekek jogaihoz és szükségleteihez igazodó és azokra koncentrált, tiszteletben tartja a gyermekek jogait, beleértve a tisztességes eljáráshoz való jogot, az eljárásban való részvétel és az eljárás megértésének jogát, a magánélet, a családi élet, az integritás és a méltóság tiszteletben tartásához fűződő jogot. A gyermekek egészséges fejlődése olyan prioritást jelent, ami a fokozott odafigyelést, és akár az eljárás többi résztvevői eljárási jogainak korlátozását is indokolhatja. A gyermekközpontú [child-focus] igazságszolgáltatás lényege e prioritások fel- és elismerése. Az unió intézkedései kapcsán felvetődhet a kérdés: miért nem gyermekbarát az igazságszolgáltatás? Egyes szerzők szerint erre a kérdésre nagyon egyszerűen lehet válaszolni. Mert ez a szemlélet még nem alakult ki.³³ A szerző szerint érdemes végiggondolnunk, hogy a gyermek szempontjából az igazságszolgáltatási rendszer általában életének egy nagyon nehéz szakaszában lép be, amikor nagy és érzelmileg megterhelő események történnek (szüleik válása, bűncselekmény áldozatai lesznek, stb.). „A gyerekek jellemzően össze vannak zavarodva, nem tudják, mi fog velük történni, nem

³³Gyurkó Szilvia: *Gyermekbarát igazságszolgáltatás – a paradigmaváltás szükségességéről*, in: Család-Gyermek- Vagy a joggyakorlat kihívásai (szerkesztette: Szeibert Orsolya), HVG-Orac Kiadó, Budapest, 2012, 399.o.

tudják/akarják eldönteni, mi legyen a következő lépés. Érdemes tehát megállni egy pillanatra, és végiggondolni milyen (teljesen természetes) elvárások létezhetnek egy rendszer és egy gyermek kapcsolatában: a gyermek érthető és számára kielégítő módon szeretne tájékoztatást kapni arról, hogy mi a jog/ az ő konkrét ügyében milyen szabályok alkalmazhatók, és az ügynek milyen jogi rendezése lehetséges. Szeretné tudni, hogy az igazságszolgáltatásban dolgozók mit tudnak tenni érte, elvárja a vele kapcsolatba kerülő szakemberektől, hogy megfelelő módon kommunikáljanak vele szóban és írásban.”³⁴A gyermekbarát igazságszolgáltatás érvényesülése szempontjából érdemes tehát néhány kérdéskört alaposabban körüljárunk: a gyermek tájékoztatáshoz való jogának érvényesülését, a gyermek meghallgatásának körülményeit, a gyermek jogi képviselőjének biztosítását, és nem utolsósorban a gyermekekkel foglalkozó igazságszolgáltatásban dolgozó felnőttek (elsősorban bírók) képzésének problémáját.

c.) A gyermeki jogok megjelenése a gyermekbarát igazságszolgáltatásban

- **A gyermek tájékoztatáshoz való joga**

A gyermekek jogainak gyakorlásáról szóló európai egyezmény³⁵ 3. cikke összekapcsolja a gyermek meghallgatáshoz való jogát a tájékoztatáshoz való joggal, amikor kimondja, hogy a bírósági eljárás során a gyermeknek minden releváns információt meg kell kapnia, konzultálni kell vele, véleményét ki kell fejeznie, és tájékoztatni kell őt arról, hogy mik a lehetséges következményei a véleményének való megfelelésnek és bármely döntésnek. Ez magában foglalja azokat az információkat is, hogy miként élhet hatékonyan a meghallgatáshoz való jogával. Azt is el kell azonban magyarázni számára, hogy a meghallgatásra és véleménye figyelembevételére vonatkozó joga nem feltétlenül befolyásolja a végső döntést.

- **A gyermek meghallgatásának körülményei**

Minden erőfeszítést meg kell tenni annak érdekében, hogy a gyermek a legkedvezőbb környezetben és a legmegfelelőbb körülmények között tudjon vallomást tenni, tekintettel életkorára, érettségére, értelmi szintjére és lehetséges kommunikációs nehézségeire. Az iránymutatás utal olyan ügyekre a tagállamok gyakorlatából, amikor a nemzeti bíróságok

³⁴Gyurkó, 400-401.o.

³⁵ETS 160.sz. <http://www.europatanacs.hu/index.php?workspace=pages&id=27&langId=1>

környezete félelmet keltő lehet egy gyermek számára (paróka, talár, stb.), ezért *Practice Direction for Trials of Children and Young Persons in the Crown Court*³⁶ címen kidolgoztak egy *gyakorlati útmutatót* a gyermekek és fiatalok tárgyalásaira vonatkozóan. Ennek célja a gyermek megfélemlítésének, megalázásának vagy szorongásának elkerülése a tárgyaláson.

- Gyakorlati útmutató

A gyakorlati útmutató elemei többek között a következők: a gyermek a tárgyalás előtt megtekintheti a tárgyalótermet, hogy hozzászokjon; az eljárást elmagyarázzák számára érthető nyelvezettel. A tagállamok számára javasolták, hogy támogassák és valósítsák meg a gyermekbarát meghallgató szobák ötletét, ahol a gyermekeket barátságos körülmények között hozzáértő személyzet hallgatja meg. Az eljárás biztosítja, hogy a gyermeket bíró hallgassa meg, pszichológus jelenlétében. Az egyéb érintett személyek (ügyész, ügyvéd, a vádlott, a magánvádló) egy másik szobában vannak jelen, és a szobák közötti kommunikációs rendszereknek, egyirányú tükröknek és/vagy élő közvetítésnek köszönhetően lehetőségük van részt venni a meghallgatásban. Többek között a következő fontos részletekkel lehet elősegíteni, hogy a gyermek jobban érezze magát: a bizalmasság garantálása (hangszigetelő ajtó a meghallgató szoba és más szobák/helyiségek között), a gyermek szükségleteinek megfelelően felszerelt szoba, a gyermek testi és szellemi biztonságának biztosítása a meghallgatás során. Semleges színek és bútorok használata a szobában, hogy a gyermek kényelmesen tölthesse ott az időt (két különböző méretű asztal és székek, dívány vagy karosszék, puha szőnyeg), olyan anyagok és felszerelések elhelyezése a szobában, amelyek hasznosak lehetnek abban, hogy a gyermektől az információkat összegyűjtsék (színes ceruzák, papír, babák stb.).

• Jogi tanácsadás és a gyermek képviselete az eljárásban

Az iránymutatás egyértelműen rögzíti, hogy a gyermekek számára biztosítani kell a hozzáférést egy valóban gyermekbarát igazságszolgáltatáshoz. A tagállamoknak elő kell segíteniük, hogy a gyermek igénybe vehesse ügyvéd vagy egyéb olyan intézmény vagy

³⁶<https://books.google.hu/books?id=bpm9aeDsnFwC&pg=PA91&dq=Practice+Direction+for+Trials+of+Children+and+Young+Persons+in+the+Crown+Court&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwj58OC047XJAhUBCiwKHZ3BCgEQ6AEIGzAA#v=onepage&q=Practice%20Direction%20for%20Trials%20of%20Children%20and%20Young%20Persons%20in%20the%20Crown%20Court&f=false>

szervezet (szakértő, eseti gyám, gyermekvédelmi munkatárs) segítségét, amelynek a nemzeti jogszabályok értelmében feladata a gyermekjogok védelme, valamint hogy a gyermek saját nevében legyen képviselve, ha érdekellentét van vagy lehet a gyermek és szülő vagy egyéb érintett fél között. A gyermekek jogainak gyakorlásáról szóló európai egyezmény kimondja: „A felek megfontolják, hogy további eljárási jogokat nyújtsanak a gyermekeknek az igazságszolgáltatási hatóság előtt zajló, őket érintő eljárásokra vonatkozóan, különösen [...] külön képviselő [...] ügyvéd kijelölésére.” Hazai jogrendünkben a gyermekbarát igazságszolgáltatás bírósági koncepciójának kidolgozását megelőzően a Pp. 279. §-ának (4) bekezdése a kiskorú gyermek perbeli jogállását, mint érdekeltét határozta meg, mely szerint a gyermek meghallgatására nem vonatkoznak például a tanú meghallgatására irányadó rendelkezések. A gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi LXII. törvény 31. §-a hatályon kívül helyezte a fenti rendelkezést, és részletesen szabályozta a kiskorú gyermekre, mint érdekeltre vonatkozó rendelkezéseket a Pp. 65/A. §-65/B. §-ban. A 65/A.§ rögzíti, hogy a kiskorú gyermek, mint érdekelt meghallgatása esetén indokolt esetben számára ügygondnokot rendel, és a bíróság úgy is határozhat, hogy a gyermeket a házasársak távollétében hallgatja meg. Ez a gyermek önálló perjogi státuszának a megjelenése a törvényben, hiszen az egyébként törvényes képviseletét ellátó szülők perében őt ügygondnok képviselheti. A Pp. 65/B. § -a szabályozza, hogy ki és milyen módon tehet fel kérdéseket a gyermeknek, illetve, hogy a gyermek a válaszadást megtagadhatja, melyről őt előzetesen tájékoztatni kell. A polgári perjogi kodifikáció Szakértői Javaslatá tartalmilag nem változtat a jelenlegi szabályozáson, viszont egyértelműsíti, hogy a gyermek meghallgatása tanúi minőségében történik. Ezt tükrözi az új Pp. szövege is.³⁷ Komoly garanciális szabály, hogy a tizennegyedik életévét be nem töltött

³⁷298. § [A kiskorú tanú meghallgatása]

(1) A tizennegyedik életévét be nem töltött kiskorút csak akkor lehet tanúként meghallgatni, ha a vallomásától várható bizonyíték másként nem pótolható.

(2) A kiskorú tanú meghallgatásánál a törvényes képviselője jelen lehet. A meghallgatáskor a figyelmeztetéseket és tájékoztatásokat a kiskorú tanú korára, érettségére figyelemmel, számára érthető módon kell közölni. A meghallgatásnak megfelelő légkörben, a kiskorú számára érthető módon kell megtörténnie.

(3) A tizennegyedik életévét be nem töltött kiskorú meghallgatása esetén a hamis tanúzás következményeire való figyelmeztetés helyett az igazmondás követelményéről kell tájékoztatást adni a tanú korára és érettségére figyelemmel, számára érthető módon. A tizennegyedik életévét be nem töltött kiskorú tanú esetén a személyi adatainak zártan kezeléséről, valamint a vallomástétel megtagadásáról a nyilatkozatot a törvényes képviselője teszi meg, valamint a vallomástételre kötelező határozat elleni fellebbezési jogot a törvényes képviselő gyakorolja.

kiskorút csak akkor lehet tanúként meghallgatni, ha a vallomásától várható bizonyíték másként nem pótolható, és akár betöltötte tizennegyedik életévét, akár nem, tanúkénti meghallgatásánál a törvényes képviselője jelen lehet. A bírónak figyelemmel kell lennie a kiskorú életkorára a vele való kommunikációs során: egyszerűen, számára is érthetően kell fogalmaznia a tájékoztatását, a figyelmeztetését illetően. Érdekellentét esetén a törvényes képviselő jogait a kiskorú tanú meghallgatása körében a gyámhatóság által kirendelt eseti gyám gyakorolja. A gyermek megfelelő tájékoztatásáról a bíróságok rendelkezésére állnak az Országos Bírósági Hivatal által kidolgozott idéző minták, útmutatók és nyomtatványok, melyek nemcsak a gyermek részére, hanem a bíró részére is támpontokat nyújtanak a gyermek „barátként” való kezeléséhez, meghallgatásához. A gyermek megfelelő légkörben történő meghallgatásához a bíróságokon gyermek meghallgató szobák létesültek, melyek felszereltsége, barátságos hangulata segít az érthető módon szorongó, bizalmatlan gyermek feszültségének oldásában. Ez által elősegíthető, hogy a gyermek a bíróság előtt értékelhető, a valóságnak megfelelő nyilatkozatot tegyen. A gyermekek igazságszolgáltatásban való részvételéről, és a gyermekközpontú igazságszolgáltatás alapelveiről szóló tájékoztatás a bíróságok részére elektronikus formában is elérhető.³⁸ E szerint a gyermekközpontú igazságszolgáltatás alapelvei a megfelelő hangnem, gyermek által érthető nyelv használata, a gyermek előzetes tájékoztatása az eljárás menetéről, szereplőiről és az őt megillető jogokról, az eljárási formalitások mellőzése, a gyermeket befolyásoló tényezők kizárása (eljárás más résztvevői).

- **A szakemberek képzése**

Az iránymutatás szerint a különböző korcsoportokba tartozó gyermekek jogaira és szükségleteire, valamint a gyermekekhez igazított eljárásokra vonatkozóan minden, gyermekekkel foglalkozó szakember számára biztosítani kell a szükséges *interdiszciplináris képzést*. A gyermekekkel közvetlen kapcsolatban álló szakembereket a gyermekek korának és fejlettségi szintjének megfelelő kommunikációra, valamint a különösen sérülékeny gyermekekkel való kommunikációra is ki kell képezni. Hazánkban az ombudsman vizsgálta a

(4) Ha a kiskorú tanú és a törvényes képviselője között érdekellentét van, a bíróság megkeresésére a gyámhatóság által kirendelt eseti gyám gyakorolja a (2) és (3) bekezdésben meghatározott jogokat.

³⁸http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/gyermek_igsz/letoltheto_dok/a_gyermekkozponttu_birosagrol.pdf

gyermekkel a különböző hatósági eljárásokban kapcsolatba kerülő hivatásos szakemberek felkészültségét, képzettségét. Ennek során megállapította, hogy szakterületeiknek megfelelően, de egymástól eltérően értelmeznek bizonyos alapvető fogalmakat, amely a jogbiztonság csorbulását okozza. Ehhez hozzájárul az is, hogy a gyermekvédelemben és az igazságszolgáltatásban dolgozó szakemberek képzésében nem, vagy alig jelennek meg a gyermeki jogok, vagy a gyermekbarát igazságszolgáltatás témája. Állandósítja a gyermekeket megillető védelemhez és gondoskodáshoz való jog sérülésének lehetőségét, hogy hiányosak a gyermekekkel közvetlenül foglalkozó, a velük kapcsolatos eljárásokban részt vevő szakemberek anti-diszkriminációs ismeretei és hiányoznak a hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatos tájékoztató anyagok is.³⁹ A 2012-ben készült jelentés óta az igazságszolgáltatás gyermekközpontú profiljának látszanak ugyan az egyre élesebb kontúrajai, de a képzés, továbbképzés, a szemléletváltás még nagyon sok munkát igényel. A gyermekszobához hasonlító, színes képekkel, játékokkal tarkított gyermekmeghallgató szobák kialakítása „csak” egy lépés a megfelelő személyi, tárgyi feltételek biztosításához. Mivel hazánkban nincs elkülönült családjogi bíróság, még nagyobb hangsúlyt kell fektetni a bírósági eljárás keretében tartott meghallgatások gyermekbarát voltára. A valóságnak megfelelő, értékelhető gyermeki nyilatkozat alapja a bíró és a gyermek közötti kommunikáció minősége. Ennek fejlesztése érdekében érdemes a bírók pszichológiai ismereteit bővíteni, és így bátrabban hallgatnák meg közvetlenül a bírók is a kiskorúakat.

- A gyermekkel való kommunikáció

A szakirodalom a bíró magatartása körében számos olyan kritériumot fogalmaz meg, amely a bíró és a gyermek közötti párbeszédet segítik elő.⁴⁰ Így nagyon fontos a bíró bemutatkozása, az érdeklődés, a nyitottság a gyermek irányába, a gyermekre való odafigyelés (ne szakítsuk félbe), a gyermek értelmi, érzelmi fejlődéséhez adekvát nyelvezet elsajátítása, tartózkodás a gyermek befolyásolásától. A bírónak tehát fokozott érzelmi intelligenciával kell a gyermek felé fordulnia, ami egyáltalán nem könnyű feladat. Tapasztalataink szerint ez fárasztó összpontosítást, ráhangolódást igényel, a bírónak a gyermek meghallgatása során saját és a gyermek érzelmeivel is meg kell küzdenie, hogy megfelelő környezetet teremtsen a

³⁹ Dr. Lux Ágnes: *Az ombudsman gyermekjogi projekt munkája (2008-2012)* III. in: *Családi Jog*, 2013. március 25. o.

⁴⁰Bucsi, 315-316.o.

párbeszédhez. Jóindulatúan, megértéssel, prekoncepciók nélkül kell a gyermekhez viszonyulnunk, s meg kell teremtenünk egy olyan szimmetrikus viszonyt (sem az erőfölény, sem a manipulatív, mindenható védelmező szerepkör nem célravezető), amelyben a gyermek személyiségének megfelelően kérdezzük a nélkül, hogy bármiféle felelősséget, teljesítményt, elvárást „pakolnánk rá”. Gyakorló bírók és pszichológusok fogalmaztak meg olyan kommunikációs technikákat, amelyek általában használhatók a gyermekek meghallgatása során. Annak érdekében például, hogy a gyermek könnyebben feloldódjon, érdemes a beszélgetést azzal kezdeni, hogy a bíró a gyermeket általános dolgokról, a mindennapjairól, a szüleivel töltött programokról, az iskoláról, a barátairól kérdezi. Érdemes elmagyarázni neki, hogy nem neki kell döntenie, és ha nem akar, nem kell válaszolnia. Az egyenrangú kommunikáció érdekében érdemes a gyermeket maga mellé ültetni, és kerülni az irányított kérdéseket.⁴¹ Véleményünk szerint a megértés alapú kommunikáció a célravezető, amelyben a gyermeket hagyjuk beszélni, és a saját gondolatait is interpretálni. Mindezek mellett persze nem hagyható figyelmen kívül, hogy a bírósági eljárásban nem mellőzhető a gyermek figyelmeztetése arra, hogy csak igazat szabad mondani, lehet, hogy nem az ő kívánságának megfelelően dönt a bíró. Ne felejtjük el, hogy a bíró – ha számára ez megnyugtatóbb – pszichológussal együtt is meghallgathatja a gyermeket, sőt – a gyermek mediációs eljárásban való részvétele esetén – a gyermek további meghallgatásától is eltekinthet. A gyermek meghallgatása kapcsán a szülőket is figyelmeztetni kell arra, hogy a gyermek nem használható fel egyik szülőnek a másik ellen tett vallomása alátámasztására, nem ez a helye és szerepe a gyermeknek a valóperi tárgyaláson a tárgyalóteremben. Ezért a bírónak a gyermek érdekeinek védelmében szükséges a szülőket figyelmeztetnie arra, hogy elsődleges felelősségük a lehető legjobb döntést hozni saját és gyermekük jövőbeni élete szempontjából. Azt is kerülnünk kell, hogy a gyermek azt érezze a meghallgatása során, hogy egyik vagy másik szülőjét elárulja, mint ahogyan arról egy 17 éves lány számol be:”Amikor megtudtam, hogy különválnak és egymástól távol élnek majd, szerettem volna tudni, hogy fogom-e az apámat szeretni még. Egyik nap a papával akartam élni, a rá következő napon a mamával. Aztán a szüleim megkérdezték tőlem, kivel akarok menni. Évekig büntudatot éreztem amiatt, hogy a mamát választottam. Olyan volt, mintha elárultam volna a papát, mintha megöltem

⁴¹ Dr. Ádámkó, 13. o.

volna őt.”⁴² A gyermek meghallgatásakor tisztáznunk érdemes a szerepeket és a játékszabályokat is. A gyermeknek biztosnak kell lennie abban, hogy a bíró meghallgatja őt, de nem a gyermek az, aki dönt. A szülők azok, akiknek döntenünk muszáj abban, hogy neki (gyermeknek) mi a jó, és e szerint vagy a papával vagy a mamával kell élnie. Ha a szülők ebben nem tudnak megegyezni, a bíró az, aki eldönti a vitát. A bírónak a gyermektől szerzett egyszerű, közvetlen információkból (mesélje el hétköznapjait, hétvégéjét, stb.) kell levonnia a következtetéseket arra vonatkozóan, hogy mi előnyös a gyermek kiegyensúlyozottsága, nyugalma, iskolai teljesítménye, és családi, baráti kapcsolatai szempontjából. Érdekes kérdést vet föl, hogy a gyermek nyilatkozatának jegyzőkönyvben történő rögzítése milyen következményekkel járhat. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a jegyzőkönyv a válóperi eljárás egy dokumentuma lesz, amelyet a szülők és az ügyvédek is felhasználhatnak. A gyermekben jogosan kelt szorongást és aggodalmat, ha a vallomását megismerő szülő felelősségre vonja az elmondottak miatt, vagy éppen ő bánja meg később, amit mondott. Ezért tudnia kell a gyermeknek, hogy a szülők meg fogják ismerni vallomását, ha pedig olyat kér, hogy bizalmasan kezeljünk egy információt, a szülőknek a problémát, és ne a közlés tartalmát hozzuk a tudomására. Az is előfordulhat, hogy a gyermek által elmondottak bűncselekmény gyanúját vetik fel. Az ügyészséggel ismeretlen forrásból származó információként közölhetjük ezt a gyanúkat. A gyermekpszichiáteren, gyermekpszichológuson kívül a mediátor is segíthet a gyerek legmélyebb szükségletei feltárásában a gyermek mediátor általi meghallgatása során. E témára azonban később térünk rá. A gyermekbarát igazságszolgáltatás eszméjének, céljának, modelljének jobb megértéséhez segítségünkre van a Lundy modellnek nevezett elmélet, melyet az alábbiakban ismertetünk.

4.) A gyermekbarát igazságszolgáltatás a gyakorlatban

a.) A Lundy⁴³ modell

- **Előzmények**

⁴²Béatrice Blohorn-Brenneur: *Du désamour au divorce. Jugement, conciliation, médiation*, L'Harmattan, Paris, 2013, 113.o.

⁴³Laura Lundy a Gyermekjogi Központ társigazgatója és a Belfasti Királyi Egyetem Társadalomtudományi, Oktatási és Szociális Munkaképzőjének professzora, a Lundy modell kidolgozója

A Lundy modell kidolgozásának közvetlen előzményei között szerepelnek a New York-i Egyezmény alkalmazását Nagy-Britanniában és Észak-Írországra vizsgáló, az ENSZ független, nemzetközi szakértőkből álló tanácsának megállapításai és következtetései.⁴⁴ A tanács a gyermekek jogainak érvényesülését a gyermekek életében nagy szerepet játszó nevelési, oktatási intézmények, családi és szociális kapcsolatok, szabadidős tevékenységek, egészségügyi, szociális és jóléti intézkedések, valamint a bűnügyi szervek munkájának kontextusában vizsgálta abból az alapvetésből kiindulva, hogy a gyermekek jogai az alapvető emberi jogok részét képezik, és annak érvényesülése általában az emberi jogok érvényesülésével kapcsolható össze, annak elégtelen működése az emberi jogok kevésbé hatékony érvényesülését jelenti. A vizsgálat több éves időtartama alatt megállapítható volt, hogy az egyezményben foglalt szabályok mind az állami akarat, az egyezmény belső jogba való átültetése, mind a gyakorlat szintjén figyelmen kívül maradtak, és csekély szerepet játszottak. Javaslatként fogalmazta meg a szakemberképzést, amelynek során az ismeretek megszerzésével, az egyezményben foglaltak jobb megértésével ösztönözhetőek a szakemberek arra, hogy az egyezményben foglaltakat betartsák és betartassák.

- **A gyermeki jogok érvényesülésének elemei**

- *a szabad véleménynyilvánítás*
- *a gyermek véleményének figyelembe vétele*

Az egyezmény 12. cikkének a fordulatai: „a gyermek hangja”, a „meghallgatáshoz való jog”, a „részvétel joga”, a tanácsadáshoz, az információk ismeretéhez való jog” segítségével juthatunk el a 12. cikk megfelelő értelmezéséhez, amely a gyermeki jogok érvényre juttatásának két kulcs elemét tartalmazza. A gyermek jogát arra, hogy véleményt nyilvánítson, és arra, hogy ezt kellő súllyal vegyék figyelembe, értékeljék. A 12. cikk jobb megértéséhez szolgáló új, Laura Lundy által kidolgozott modell tulajdonképpen szintézis, amennyiben a New York-i Gyermekegyezmény, az iránymutatás, és az Európai Bizottság 12. számú

⁴⁴Lásd bővebben Laura Lundy: „Voice” is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child (BERJ- British Educational Research Journal, Volume 33, Issue 6, December 2007, Pages 927–942. 928.o.

általános magyarázatában foglaltak együttes értelmezéséről van szó. A modell megfelelő értelmezéséhez a New York-i Gyermejjogi egyezmény 3.,5.,9.,12. cikkében foglalt szabályok logikai összefüggésének elemzése szükséges. A New York-i Gyermejjogi Egyezmény 12. cikke⁴⁵ az Európai Bizottság 12. általános magyarázatának értelmezése szerint nem egyszerűen a szabad véleménynyilvánításról szól, sokkal inkább arról, hogy ezt a véleményt kellően tekintetbe kell venni. Vagyis reciprocitást feltételez a gyermek-felnőtt viszonyában. A gyermek kifejezi véleményét, a felnőtt azt figyelembe veszi. E szakaszban implicite az is megfogalmazódik, hogy a döntésért való felelősség kizárólag a felnőttet terheli. A 12. cikk első fordulata feltételezi, hogy a gyermeket kellően tájékoztatják az őt megillető jogokról, a bírósághoz fordulás, a tanácsadás és a meghallgatás lehetőségéről az adott eljárásban, ahol – a második fordulat értelmében – a korából és érettségéből adódó kommunikációs nehézségek figyelembevételével megfelelő módon értékeli a véleményét. A megfelelő mód azt is jelenti, hogy jogainak gyakorlása kapcsán az ítélőképességét és a meghallgatása körülményeit is értékeli. Az ítélőképesség követelménye tehát nem valamiféle korlátot jelent, hanem épp ellenkezőleg, egy követelményt a gyermek képességeinek minden lehetséges módon történő fejlesztésére. Ebből az értelmezésből egyértelműen levezethető, hogy nincs „feszültség”, ellentmondás a 3. cikk⁴⁶ és a 12. cikk szabályai között, mert valójában a két alapvető elv egymást kiegészítő szerepéről van szó: a gyermek legfőbb érdeke, mint megfogalmazott cél elérésének egyik módja a gyermek meghallgatása. Tehát nem beszélhetünk a 3. cikk megfelelő alkalmazásáról abban az esetben, ha nem tartjuk be a 12. cikkben megfogalmazott követelményeket. A 3. cikk a 12. cikkben foglaltak működését segíti elő, megkönnyítve a gyermek szerepének az értékelését minden, a sorsát érintő eljárásban. Ehhez az értelmezéshez

⁴⁵**12. cikk**

1. *Az Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érintő kérdésben szabadon nyilváníthassa véleményét, a gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni.*
2. *Ebből a célból nevezetesen lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírói vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően meghallgassák.*

⁴⁶**3. cikk**

1. *A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban.*

szorosan kapcsolódnak az 5. cikkben⁴⁷ és a 9. cikkben⁴⁸ a szülőkkel, családi és szélesebb közösségekkel, valamennyi érdekelt féllel, gyámmal, gyermekért törvényesen felelős személyekkel szemben megfogalmazott elvárások. Ismét arról van szó, hogy a 12. cikkben foglaltak érvényesüléséhez elengedhetetlenül szükséges, hogy a felnőttek bátorítsák a gyermeket véleményének közlésére, és felelősségük, hogy a gyermek véleményét megfelelő módon ismertessék. Ahhoz ugyanis, hogy a gyermek véleményét kellő súllyal figyelembe lehessen venni, az szükséges, hogy a gyermek képes is legyen artikulálni saját véleményét, nézőpontját, a felnőttek pedig, akiknek azt figyelembe kell venniük, felelősen tudjanak majd dönteni az őt érintő ügyben. Így mindkét pólusnak, a gyermeknek és a felnőttnek is egyaránt lehetőséget kell adni az eljárásban való részvételre. Az 5. cikkben megfogalmazott elvárások azért sem függetlenek a 12. cikkben foglaltak érvényre juttatásától, mert a gyermekeket körülvevő, a neveléséért, oktatásáért felelős felnőtteken múlik, hogy a gyermek mennyire lesz érett, képes saját jogaiért harcolni, mennyire lesz autonóm, gondolkodó személyiség, aki képes álláspontját megfogalmazni. Ez egyáltalában nem közömbös szempont a felnőttek-gyermekek relációjában. A gyermeknek a döntéshozatalban való részvételéről szóló, Lundy által kidolgozott modell a 12. cikk értelmezésének a koncepcionális újragondolása a döntéshozatalra jogosult szakemberek számára, a gyermek meghallgatáshoz való joga négy kulcseleme különbségeinek, egymáshoz való viszonyának, kapcsolódásának az elemzésével.

- **A modell elemei**

- hely és hang

⁴⁷**5. cikk**

Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják a szülőknek vagy, adott esetben a helyi szokás szerint, a nagycsaládnak vagy a közösségnek, a gyámoknak vagy más, a gyermekért törvényesen felelős személyeknek azt a felelősségét, jogát és kötelességét, hogy a gyermeknek az Egyezményben elismert jogai gyakorlásához, képességei fejlettségének megfelelően, iránymutatást és tanácsokat adjanak.

⁴⁸**9. cikk**

1. Az Egyezményben részes államok gondoskodnak arról, hogy a gyermeket szüleitől, ezek akarata ellenére, ne válasszák el, kivéve, ha az illetékes hatóságok, bírói felülvizsgálat lehetőségének fenntartásával és az erre vonatkozó törvényeknek és eljárásoknak megfelelően úgy döntenek, hogy ez az elválasztás a gyermek mindenek felett álló érdekében szükséges. Ilyen értelmű döntés szükséges lehet bizonyos különleges esetekben, például akkor, ha a szülők durván kezelik vagy elhanyagolják gyermeküket, illetőleg ha különválva élnek és dönteni kell a gyermek elhelyezéséről.

2. A jelen cikk 1. bekezdésében említett minden esetben valamennyi érdekelt félnek lehetőséget kell adni az eljárásban való részvételre és véleményük ismertetésére.

- meghallgatás és hatás

A négy kulcselem az események kronológiai sorrendjében az alábbi: hely, hang, meghallgatás, hatás.⁴⁹ A négy elembe rejlő fokozatossági sorrendet a hely és hang, a meghallgatás és a hatás relációja képezi. Végül, a modell bemutatja és igazolja, hogy a 12. cikk a gyermek jogainak, mint emberi jognak az érvényesülését célzó jogszabály, amely a 2.cikkben (megkülönböztetés tilalma)⁵⁰, a 3. cikkben (legfőbb érdekek), az 5. cikkben (a gyermek joga a neveléséhez, felügyeletéhez, irányításához), a 13. cikkben⁵¹ (a szabad véleménynyilvánításhoz, az információ szerzéshez, tanácsadás kéréshez való jog), valamint a

⁴⁹ Laura Lundy: „Voice” is not enough, 932. o. A modellt alkalmazzák a Gyermek és Fiatalokorúak döntéshozatali eljárásban való részvételének Nemzeti Stratégiai programjában is (2015–2020).

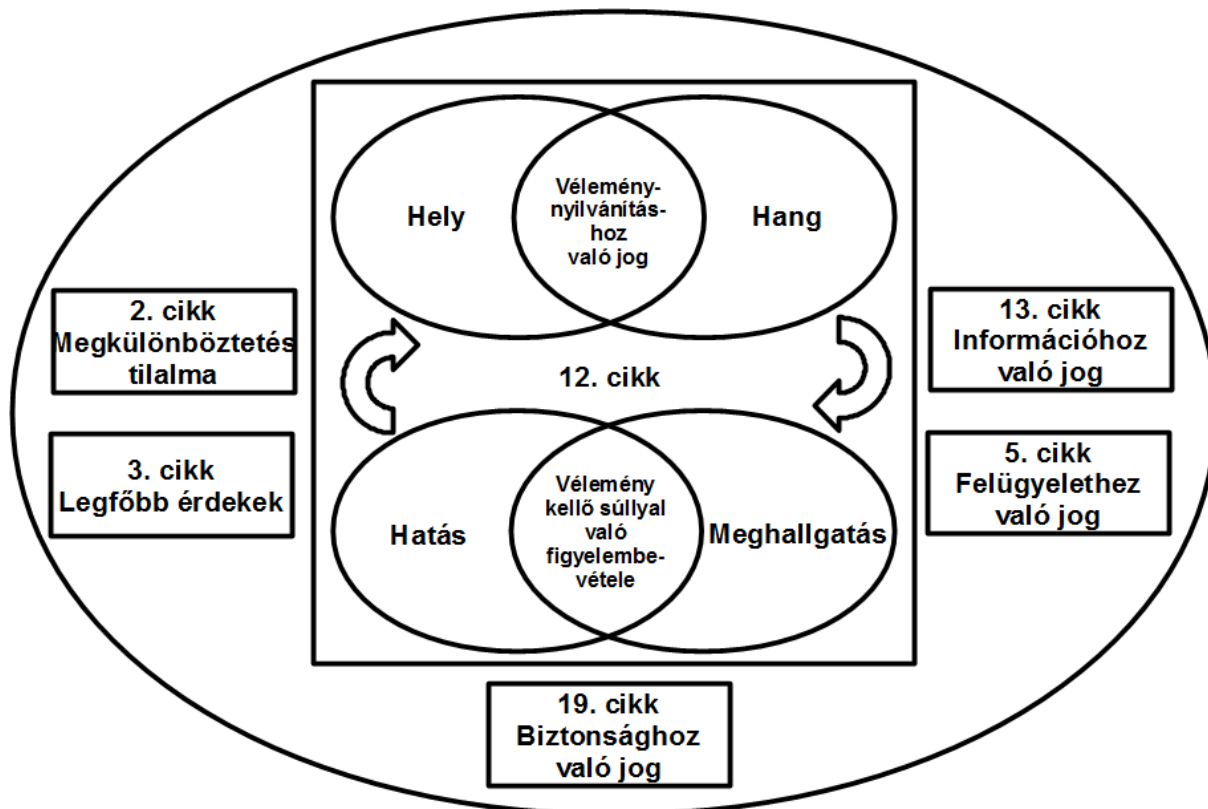
⁵⁰2. cikk 1. Az Egyezményben részes államok tiszteletben tartják és biztosítják a joghatóságuk alá tartozó gyermekek számára az Egyezményben lefektetett jogokat minden megkülönböztetés, nevezetesen a gyermeknek vagy szüleinek, vagy törvényes képviselőjének faja, színe, neme, nyelve, vallása, politikai vagy más véleménye, nemzeti, nemzetiségi vagy társadalmi származása, vagyoni helyzete, cselekvőképzetlensége, születési vagy egyéb helyzete szerinti különbségtétel nélkül. 2. Az Egyezményben részes államok megteszik a megfelelő intézkedéseket arra, hogy a gyermeket hatékonyan megvédjék minden, bármely formában jelentkező megkülönböztetéstől és megtorlástól, amely szülei, törvényes képviselői vagy családtagjai jogi helyzete, tevékenysége, véleménynyilvánítása vagy meggyőződése miatt érhetné őt.

⁵¹13. cikk 1. A gyermeknek joga van a véleménynyilvánítás szabadságára. Ez a jog magában foglalja mindenfajta tájékoztatás és eszme határokra tekintet nélküli kérésének, megismerésének és terjesztésének szabadságát, nyilvánuljon meg az szóban, írásban, nyomtatásban, művészi vagy bármilyen más, a gyermek választásának megfelelő formában. 2. Ennek a jognak a gyakorlása csak a törvényben kifejezetten megállapított korlátozásoknak vethető alá, amelyek a) mások jogainak és jó hírnevének tiszteletben tartása, illetőleg b) az állam biztonsága, a közrend, a közegészségügy, vagy a közérkölcsvédelme érdekében szükségesek.

19. cikkben⁵² (erőszak, rossz bánásmód elleni védelem) megfogalmazott gyermeki jogokkal szoros összefüggésben értelmezendő. Ezt fejezi ki röviden a „három P” (Provision-Participation-Protection) (Megelőzés-Részvétel-Védelem), mint a gyermeki jogok alappillérei.

⁵²**19. cikk 1.** *Az Egyezményben részes államok megtesznek minden arra alkalmas, törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelési intézkedést, hogy megvédjék a gyermeket az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhagyás vagy az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás - ideértve a nemi erőszakot is - bármilyen formájától mindaddig, amíg szüleinek vagy valamelyik szülőjének, illetőleg törvényes képviselőjének vagy képviselőinek, vagy bármely más olyan személynek, akinél elhelyezték, felügyelete alatt áll.*

2. Ezek a védelmi intézkedések szükség szerint olyan hatékony eljárásokat foglalnak magukban, amelyek a gyermek és gondviselői számára szükségesek szociális programok létrehozását teszik lehetővé, továbbá a fentebb leírt rossz bánásmód eseteiben hozzájárulnak a cselekmény felismeréséhez, bejelentéséhez, a jelentés illetékes helyre juttatásához, vizsgálatához, kezeléséhez és az esetek figyelemmel kíséréséhez; szükség szerint magukban foglalják a bírói beavatkozással kapcsolatos eljárást is.

1.ábra: A gyermek meghallgatáshoz való jogának elemei a 12.cikk alapján: a gyermek joga arra, hogy szabadon kinyilváníthassa véleményét, amelyet figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni.

Hely: A gyermeknek lehetősége van véleményének kifejezésére biztonságot nyújtó környezetben.

Hang: A gyermek számára megkönnyítik, hogy hangot adhasson véleményének.

Meghallgatás: A gyermek véleményét meghallgatják.

Hatás: A véleményét kellő súllyal figyelembe veszik.

- **Lundy szempontjai a modell alkalmazásához**

Az alábbi checklist segítséget nyújt olyan szervezeteknek, akik gyermekekkel és fiatalokkal foglalkoznak, a 12. cikk megfelelő alkalmazásához, és biztosítják a teret

ahhoz, hogy a gyermek szabadon kinyilváníthassa véleményét, képessé tegyék arra, hogy véleményének hangot adjon, meghallgassák a véleményét, és azt kellően figyelembe vegyék.

2. ábra: Checklist gyermekekkel és fiatalokkal foglalkozó szakemberek számára

Ezekkel a kérdésekkel ellenőrizhetjük, hogy fennállnak-e a feltételei annak, hogy a 12. cikkben foglaltak maradéktalanul érvényesüljenek, vagyis a gyermek valóban szabadon nyilváníthat véleményt, és véleményét az annak figyelembevételére köteles személy vagy testület azt a gyermek korára és fejlettségére tekintettel kellően figyelembe veszi. A négyeszőg négy csúcán levő kulcsfogalmak egyes szakirodalmi álláspontok szerint párosíthatók egymással tartalmi elemeikben fellelhető kapcsolatuk alapján az iránymutatásban foglaltakra is figyelemmel.⁵³

- *A hely és a hang*

Hely és hang: a hely és a hang dimenzióiban fellelhető azonos szabályozás abból fakad, hogy a jogszabály a gyermek meghallgatásához kötelező elemként rendeli az alkalmat, ahol kifejezheti véleményét, és meg is könnyítjük számára, hogy képes legyen artikulálni azt. A 12. cikk első fordulatóban szereplő szabad véleménynyilvánítást konkretizálja a második fordulat azzal, hogy szabályozza, melyek azok a helyek (közigazgatási, bírói eljárások), ahol elmondhatja véleményét. A hang dimenziójában a szabad véleménynyilvánítás a befolyásmentes véleménynyilvánítást is jelenti, továbbá – a második fordulat alapján – a meghallgatás módját is, miszerint a gyermek meghallgatása történhet közvetlenül, vagy képviselője útján. Ez azt jelenti tehát, hogy akár közvetlenül, akár közvetetten történik a gyermek meghallgatása, mindenképpen eljut a véleménye a hatóságokhoz. Lundy elemzése szerint minden gyermeket közvetlenül kellene meghallgatni, az ítélőképessége kevésbé fontos kritériuma a meghallgatásnak, ugyanis nem feltételezhetjük a gyermekről, hogy nem meghallgatható. A részvétel alapelvei az iránymutatásban is ezt a kettős dimenziót jelenítik meg a 12. cikk szellemiségének megfelelően. Nem a gyermeknek kell hivatkoznia arra, hogy ő ítélőképessége birtokában van, hanem a hatóságoknak kell megítélniük azt, és ennek ellenkezőjére rámutatni. Sőt, a Miniszterek Tanácsa szerint a célból, hogy eldöntsék, egy gyermeket meg kell-e hallgatni vagy sem, semmi mást nem vesznek figyelembe a döntéshozók, csak az életkorát. Családjogi ügyekben a hangsúlyt arra helyezik, hogy a gyermeket bevonják a jólétüket érintő minden határozatot megelőző megbeszélésekbe,

⁵³Lea Tanner: *Le droit des enfants d'être entendus: la mise en œuvre par les autorités de protection dans le canton de Zurich, Mémoire - Orientation professionnalisante, 13-17.o.*
http://doc.rero.ch/record/260942/files/Tanner_Lea_M_moire_Orientation_Professionnalisante_VF_CIDE2015_MIDE_13-15_02.pdf

vitarendezésbe. Az iránymutatás is érinti e két dimenziót. Az iránymutatás 44. pontja szerint „A bírának tiszteletben kell tartaniuk a gyermek meghallgatáshoz való jogát minden őt érintő ügyben vagy legalább azokban az esetekben, amikor úgy ítélik, hogy a szóban forgó ügyet megfelelően megéri. Az e célból alkalmazott eszközöket a gyermek értelmi szintjéhez és kommunikációs képességéhez kell igazítani, és figyelembe kell venni az ügy körülményeit. A gyermekkel meg kell beszélni, hogy a meghallgatásnak milyen módját szeretné választani”.⁵⁴ A 15. pont szerint pedig „A gyermekekkel közvetlen kapcsolatban álló szakembereket a gyermekek korának és fejlettségi szintjének megfelelő kommunikációra, valamint a különösen sérülékeny gyermekekkel való kommunikációra is ki kell képezni.” E rendelkezés célja egyértelműen az, hogy a meghallgatást kell a gyermekhez igazítani, hogy a különösen nehéz helyzetekben is megnyilvánuljon. A hely szempontjából a 9. pont érdekes számunkra: „Ha a bírósági vagy bíróságon kívüli eljárásban vagy egyéb beavatkozás során egy gyermeket meghallgatnak vagy vallomást tesz, szükség esetén erre lehetőleg zárt ülésen kell sort keríteni. Szabály szerint csak a közvetlenül érintettek lehetnek jelen, feltéve, hogy nem akadályozzák a gyermeket vallomása megtételében.” Ezen túlmenően a 64. pont kimondja, hogy „A gyermekek meghallgatását és nyilatkozataik összegyűjtését, amennyiben erre mód van, képzett szakembereknek kell elvégezniük. Minden erőfeszítést meg kell tenni annak érdekében, hogy a gyermek a legkedvezőbb környezetben és a legmegfelelőbb körülmények között tudjon vallomást tenni, tekintettel életkorára, érettségére, értelmi szintjére és lehetséges kommunikációs nehézségeire.”⁵⁵ A képzett szakemberek követelményén túl további követelmény, hogy a folytatólagos tárgyalásokat ugyanaz a személy tartsa. Lundy szerint ezért, figyelemmel a 19. cikkben megfogalmazott követelményekre is, a részvételnek egy igen fontos eleme a biztonságos hely és környezet, ahol – főként, ha nem egyszer történik a gyermek meghallgatása – nem csak a személynek kell azonosnak lennie, hanem a helynek is, ahol biztosítható a gyermek számára, hogy erőszak-, befolyásmentesen, a rossz bánásmód lehetőségét kivédve legyen meghallgatható a gyermek.⁵⁶ Ez utóbbi elemeknek nyilván a büntetőjogi konzekvenciákkal járó esetekben van kiemelt jelentősége (pl. szexuális abúzus), amelyet a védett házak létrehozása is alátámaszt, de – álláspontunk szerint – nagyon fontos körülmény lehet egy kiélezett szülői felügyeleti

⁵⁴*Iránymutatás*, 28-29.o. <https://rm.coe.int/16806a4541>

⁵⁵*Iránymutatás*, 22-23, 30-31.o.

⁵⁶Laura Lundy, 934.o.

vitában is. A 13. cikk megvilágítja számunkra, hogyan kell értelmeznünk azt, hogy a gyermek hallathatja hangját a döntéshozatali eljárásban. Ennek formái nyilvánvalóan eltérőek lehetnek a gyermek életkorától, lelkiállapotától függően. Tehát jelentheti a szóbeli megnyilvánulást, de az írásbelit is, a művészi kifejezőeszközök (rajz, festmény, stb.) általi véleménynyilvánítást, valamint a médián keresztül eljuttatott közvetlen információkat, és a non-verbális kommunikáció tárházát, amely egy jól képzett szakember számára rengeteg releváns információval szolgálhat, míg egy laikus számára esetleg nem figyelemre méltó körülmény. Ezek az összefüggések már átvezetnek bennünket a meghallgatás és a közlés döntéshozó általi értékelése szabályainak értelmezéséhez.

- *A meghallgatás és a hatás*

A meghallgatás és annak hatása: e két kulcselem szintén összefonódik egymással, mivel rendszerint ugyanazon személy, aki meghallgatja a gyermeket, és aki a gyermek véleményét figyelembe veszi. Ha felidézzük a 12. cikk első fordulatát, amely a gyermek véleményével kapcsolatban leszögezi, hogy azt figyelembe kell venni (ami a hatás szempontjából fontos körülmény) és egy olyan meghallgatást feltételez, amely a gyermek véleményére odafigyel. Az iránymutatás a részvétel alapvető jogának érvényesüléséhez köti a gyermek véleményének figyelembe vételét a célból, hogy a részvételének hangsúlyt adjon. A 45. pont gyakorlatilag megismétli a 12. cikk első fordulatát: „A gyermek meglátásait és véleményét kellő súllyal, korának és érettségének megfelelően értékelni kell.”⁵⁷ A hatás tekintetében a 48. és 49. pont ad egyértelmű eligazítást, mely szerint: „A gyermeknek minden szükséges információt meg kell adni arról, hogy miként élhet hatékonyan a meghallgatáshoz való jogával. Azt is el kell azonban magyarázni számára, hogy a meghallgatásra és véleménye figyelembevételére vonatkozó joga nem feltétlenül befolyásolja a végső döntést.” „A gyermekeket érintő ítéleteket és bírósági végzéseket kellően meg kell indokolni és a gyermek számára érthető nyelvezettel el kell magyarázni, különösen azokat a határozatokat, ahol nem vették figyelembe a gyermek meglátásait és véleményét.”⁵⁸ A gyermek meghallgatása egy, a gyermek közléseit értően, figyelmesen követő felnőtt magatartást feltételez, ahogyan azt fentebb írtuk, a kisgyermekkorúak nonverbális kommunikációját is megfelelően értő felnőttét.

⁵⁷*Iránymutatás, 28-29.o.*

⁵⁸*Iránymutatás, uo.*

Vagyis ezen a ponton érkezünk el ahhoz a kérdéshez, hogy mit jelentenek a „kellő” és a „kellő súllyal” kifejezések? Egyrészt ez valóban magában foglalja a gyermek „életkorát”, „életkorát”, de az őt hallgató felnőtt percepcióját is a gyermek képességeivel kapcsolatban. Ez az a pont, ahol a legnagyobb szemléletbeli változást igényli tőlünk a 12. cikk megfelelő értelmezése, és itt térünk vissza a 3. cikk és a 12. cikk között látszólag feszülő ellentmondásra. Miközben ugyanis a 3. cikk a gyermek „legfőbb érdekéről” beszél, a 12. cikk látszólag már szűkíti a legfőbb érdek érvényesülését a „kellő figyelembevételre”, amelyben megjelenik a döntéshozói szubjektív elem egyrészt a gyermek képességeinek, másrészt a „legfőbb érdek” értelmezésével kapcsolatban. Számos teoretikus ugyanis a gyermek autonómiájának legitim szűkítését látja e fordulatban, különös tekintettel arra a körülményre, hogy bizonyosak lehetünk-e abban, hogy a gyermek által elképzelt jövőkép a gyermek érdekeinek a legjobban megfelel-e vagy sem? Az interferencia lényege, hogy organikus dologról van szó: a jövőkép, a jövő lehetőségei, a gyermek érdekei, szükségletei időről időre, növekedése, fejlődése függvényében változhatnak, és míg egy döntés állhat a gyermek érdekei, szükségletei fejlődésének szolgálatában, ugyanúgy helyrehozhatatlan módon visszavetheti a gyermek életében a választási lehetőségeket.⁵⁹ Az igazi kihívást tehát nem az jelenti, hogy a felnőtt meghallgatja a gyermeket, hanem, hogy komolyan is veszi őt. Lundy szerint az új modellt ez különbözteti meg azoktól a modellektől, amelyek formálisak, szimbolikusak voltak, dekorációk, valódi tartalom nélkül. Gyakran megkérdezik ugyanis a gyermekeket a véleményükről, de azt már nem mondják meg nekik, hogy ez milyen hatással van a döntéshozóra, vagyis nem kap visszajelzést meghallgatásáról (feedback). A 12. cikk pusztán implementálása nem elég garancia az abban foglaltak érvényesüléséhez, szükséges azokat az eljárásjogi garanciákat is megteremteni, amelyekkel a meghallgatás feltételei nyitottá és átláthatóvá válnak, mellyel kényelmetlenné válik a felnőtt számára, ha meghallgatja ugyan a gyermeket vagy a fiatakorút, de aztán ignorálja véleményét. Ezekre a garanciákra hívja fel a figyelmet, és nyújt segítséget a gyermekbarát igazságszolgáltatás európai uniós koncepciója.

b.) Egy bíró levele a meghallgatott gyermekhez

- **A tények**

⁵⁹Laura Lundy, 937.o.

A gyermekbarát igazságszolgáltatás jegyében a vonatkozó normatív aktusok, a Lundy modell alkalmazásával 2017. július 13-án született meg az az ítélet, amely – nyugodtan mondhatjuk – mintaként szolgálhat a tagállamok bíróságai számára.⁶⁰ A bíró egy szülői felügyeleti jog megváltoztatása és kapcsolattartás újraszabályozása iránti ügyben hallgatta meg az érintett 14 éves fiút, Sam-et. A szülők között – szétválásuk óta – újra és újra fellángoltak a viták a szülői felügyeleti jog gyakorlása és a kapcsolattartás szabályozása körében, sorozatos pereket generálva. A jelen utódpert az édesapa indította egy közelebről meg nem nevezett Skandináv országba költözési szándéka miatt, ahová fiát is magával kívánta vinni, aki apjával akart menni. Az anya, a nevelőapa ellenezte az apa és a fiú szándékát, és nem tartotta a gyermek érdekében állónak a gyermekvédelmi szakember sem.

- **A gyermek képviselése**

Az eljárásban az apa, az anya, a nevelőapa személyesen vett részt, a gyermeket ügyvéd képviselte (sollicitor), részt vett az eljárásban a gyermekvédelmi munkatárs is. Az ítélet műfajilag egy gyermeknek szóló levél. A gyermek az anyával és a nevelőapával él közös háztartásban, és bírói határozatban meghatározott módon rendszeres kapcsolatot tartott apjával. Mivel a gyermek az apával szeretett volna költözni, maga írt a bíróságnak. A gyermek képviselését ellátó ügyvéd bevonását követően végül az apa nyújtott be keresetet.

- **A gyermek közvetlen meghallgatása**

A gyermek közvetlen meghallgatása útján tett vallomást. A meghallgatás időpontját úgy időzítette a bíró, hogy a gyermek a meghallgatás után nyomban el tudjon indulni az iskolai kirándulásra, a szülők közötti per ne akadályozza a gyermeket a szabadidős programjában. Mivel a szülők nem értettek egyet és az ifjúsági hivatal munkatársa sem támogatta a gyermek ötletét, a bíró úgy döntött, hogy a bár a szülők jelen lehetnek a gyermek meghallgatásánál, közvetlenül nem intézhetnek kérdéseket hozzá. A szülők a gyermekhez intézendő kérdéseiket a bíróhoz nyújthatták be, és a bíró tette fel azokat a gyermeknek, annak rövid vallomástétele után. A bíró a kérdések számát is meghatározta, mindkét szülő 5-5 kérdéssel készülhetett. A meghallgatás időtartama 30 perc volt, úgy ítélte meg, ez az időtartam felel meg a gyermek

⁶⁰<http://www.bailii.org/ew/cases/EWFC/HCI/2017/48.html>

érettségének. Sam elégedett volt azzal, hogy mások füle hallatára elmondhatta véleményét, kifejthette álláspontját. A bíró a meghallgatása után a gyermeket elengedte, és ezt követően hallgatta meg a három szülőt és az ifjúsági hivatal munkatársát.

- **A döntés írásba foglalásának műfaja, a levél**

A meghallgatást követően a levél formájában elkészített döntést felolvasta a jelenlevőknek, és átadta a gyermeket képviselő ügyvédnek, hogy adja át a gyermeknek, miután visszajön a kirándulásról. A bíró anonimizált formában közzétette az ítéletet a bíróság elektronikus felületén, amely ellen az apa vehemensen tiltakozott, bár ennek indokát nem adta.

- *A levél tartalmi kellékei*

A levél bevezető, érdemi és záró részből áll. A bevezető részben a bíró néhány személyes, kedves mondattal üdvözli a gyermeket. Tájékoztatja őt a bíró szerepéről, arról, hogy ismeri a gyermeket érintő megelőző eljárásokat, az édesanyja, a nevelőapja, édesapja, és a gyermek álláspontját, és közli a gyermekkel a jelen eljárás célját biztosítva a gyermeket arról, hogy a döntése során a gyermek jóléte vezérli, és a gyermek bíró előtt tett vallomása nagyon fontos a bíró számára. Elmagyarázza a gyermek számára is érthető módon, mit jelent az, hogy ő pártatlanul fog dönteni, és esetlegesen az is előfordulhat, hogy más döntést fog hozni, mint amit a gyermek szeretne. Kéri, hogy legyen bizalommal iránta, bízjon abban, hogy ő a legjobbat akarja a gyermek számára, bármilyen döntés is születik. A résztvevők magatartására a körben utal, hogy mennyiben vannak bizalommal a felnőttek a bíró iránt, miért nem tekinthető részrehajlónak a gyermekvédelmi munkatárs vagy az ügyvéd. A bíró számára irányadó jogszabályokat csak annyiban érinti, amennyiben a döntés meghozatala folyamatának megértéséhez szükséges. A levél érdemi részében megjelöli azokat a fő témaköröket kérdés formájában, amelyeket bíróként végig kellett gondolnia, és válaszokat kellett rájuk adnia ahhoz, hogy álláspontját kialakíthassa a döntése meghozatalánál: a korábbi döntést megváltoztassa-e, és ha igen, hogyan? Ezek a következők: 1) Mennél-e, élnél-e Skandináviában? 2) Lennél-e állampolgár ott? 3) Ha minden szülőd Angliában él, tölténél-e több időt az apáddal? 4) Ha édesapád elmegy Skandináviába, és te itt maradsz, milyen gyakran látnád őt? A figyelembe veendő tényezők felsorolása után egy-egy bekezdésben ismerteti a gyermek nézőpontját a fenti kérdésekkel kapcsolatban. Elmagyarázza a

gyermeknek, hogy elsődlegesen a szülők dönthetnek az ő sorsáról, és kizárólag megegyezésük hiányában dönthet a bíró. Még egyszer biztosítja a gyermeket arról, hogy nagyon fontos számára a gyermek véleménye, és együttérzéséről is biztosítja a tekintetben, hogy milyen megterhelő a gyermek számára ez a konfliktushelyzet, amely már évek óta tart. Értékeli a gyermek meghallgatásának tapasztalatait, elismeréssel szól a gyermek magatartásáról, szimpátiáját fejezi ki a gyermek megnyilvánulásaival kapcsolatban, elismeri a gyermek érett gondolkodását, helyzetfelismerő képességét, amely a bírót arra sarkallja, hogy nagy súllyal essen latba a gyermek véleménye, mert érti, hogy mi vezetett a mai helyzethez. Ezt követően a gyermek számára is érthetően elemzi a szülők személyiségét, a bíróság előtt tanúsított magatartását, és annak bíró általi értékelését. Részletesen elemzi a gyermeknek az édesanyjához, édesapjához, nevelőszülőjéhez, nekik a gyermekhez és egymáshoz való viszonyát, és kifejti ezzel kapcsolatos álláspontját, értékelve bírói szemszögből is ezeket a megnyilvánulásokat, illetve magát a teljes viszonyrendszert. Az értékelésben már megjelennek azok az elemek, amelyek nagy súllyal esnek latba a végső döntés meghozatalánál (az apa állapota, erős befolyásoló hatása, amellyel a gyermekre vetíti saját elégedetlenségét, mellyel a gyermek azonosul, a per többi résztvevőjének semleges viselkedése, a kommunikáció hiányának az oka a szereplők között). Ezzel készíti elő annak a súlyos felismerésnek a gyermekkel való kíméletes közlését, miszerint az apa látenszen, és nagyon sok esetben kifejezett módon is befolyásolja a gyermeket, és az anya, nevelőapa ellen neveli őt. A költözéssel, kitelepüléssel összefüggésben idézi az édesapa egymásnak ellentmondó, homályos nyilatkozatait a költözés és ott lakás körülményeivel, a gyermek eltartásával, iskoláztatásával kapcsolatban, amelyből a gyermek érdekei szempontjából jelentős következtetésként vonja le, hogy nem látja biztosítottnak a gyermek jövőjét az apával való költözés esetén. Felvázolja, hogy milyen „ára” lenne a költözésnek, milyen következményei lennének ennek a váltásnak a gyermek hazai, családi, baráti kapcsolataira, iskolai tanulmányai végzésére. A lehetőségek és a kockázatok egybevetésével levonja a konklúziót, és kifejti azt az óhaját, hogy szeretné meggyőzni a gyermeket arról, hogy számára a legoptimálisabb az lenne, ha hazai környezetében, jelenlegi helyzetéből „hozná ki a legtöbbet”, ez felel meg egy ilyen korú gyermek érdekeinek. A bíró jövőképet is felvázol a gyermek számára, melyben szerepel az a perspektíva is, hogy 18 éves korának betöltését követően már szabadon dönthet, mit szeretne tenni. Ezt követően tér át a konkrét döntése

közlésére és annak magyarázatára, hogy miért nem lát lehetőséget 16 éves koráig sem a heti váltással történő váltott elhelyezésére, sem a kapcsolattartás gyermek és apa által kért módon történő újraszabályozásra. Közvetlen, érthető módon indokolja a kapcsolattartás újraszabályozásának bíró által szabályozott, fokozatos módját, ecseteli annak előnyeit, hogy 16 éves kora után felülvizsgálja a bíróság, illetve a gyermekvédelmi szerv is annak módját. A bíró biztatja is a gyermeket arra, hogy ő maga alakítsa ki a kapcsolattartás neki megfelelő rendszerét, szabályait. A levél záró részében tájékoztatja a gyermeket, hogy válaszolhat a levélre, forduljon bizalommal a kirendelt ügyvédjéhez, aki eljuttatja válaszát hozzá. Ismét biztosítja arról, hogy nagyon kíváncsi a válaszára. Majd egy személyes élménnyel zárja a levelét, és felidézi az egyik meghallgatás azon pillanatát, amikor az apa és a bíró egy közös filmélményüket osztották meg, melynek üzenetét teljesen különbözőképpen élték meg: az apa szerint az igazságtalanság, a bíró szerint az igazság győzött.

- *A levél formai kellékei*

A levél stilisztikai és dinamikai szempontból is figyelemre méltó. A levél nyelve végig a köznyelv fordulatait használja a jogi terminológia magyarázására is, sőt, a 14 éves gyermek életkorához és az ilyen korú gyermekek nyelvhasználatához, életpasztaivalhoz igazodik (például a pártatlanságra a nem kivételezik, nem fogja pártját kifejezést használja). Különös figyelmet fordít a gyermek számára is érthető argumentációra, részletesen elmagyarázza, hogy milyen tényről hogyan győződött meg. Néhány fontos érzelemről, mint a bizalom, szeretet, lojalitás a szülők iránt, komoly elemzést ír. Többször visszatér a gyermek véleményének fontosságához, figyelembevételéhez, amelynek őszinteségét azzal támasztja alá, hogy empátikus a gyermek iránt (megérti, milyen nehéz számára ez a helyzet). A bíró által a levélben pontokba szedett feltételrendszert a gyermek saját akarata szempontjából vizsgálja a gyermek jövőjére koncentráltan. Az apa életkörülményeit vizsgálja abból a szempontból, ami a gyermek kiegyensúlyozott életviteléhez kell. Többször használ elismerő, dicsérő szavakat, amelyekkel támogatja a gyermeket érzelmileg is a szituáció és a döntés megértésében, feldolgozásában. A levél egyre súlyosabb információkat közöl a gyermekkel, ehhez igazodik a közlés dinamikája: a könnyebben emészthető tartalomtól jut el fokozatosan az egyre erősebb tartalom felé. A levél egész nyelvhasználatára jellemző a kíméletes nyelvezet, a sértő, minősítő kifejezések mellőzése. A döntés motivációnak levezetésében

szóhasználatával dekódolja a szándékot (úgy gondolom, az a meggyőződés), így fokozatosan szoktatja hozzá a gyermeket ahhoz, valójában miért nem tudta figyelembe venni akaratát a döntés meghozatalánál.

- *A levél jelentősége a döntéshozók számára*

A levél mindenképpen példaértékű, unikális, és nemcsak azért, mert elsőként született ilyen, a gyermekbarát igazságszolgáltatás követelményeinek tartalmi és formai szempontból is megfelelő levél, hanem azért is, mert mintaként szolgál a gyermekjogokat érintő nemzetközi és uniós normák, egyéb szabályozók, a gyermekbarát igazságszolgáltatás kapcsán megfogalmazott elvek értelmezéséhez is. A válási, szülői felügyeleti, kapcsolattartási ügyek ugyanis olyan kiemelt ügycsoportok, ahol a gyermek meghallgatásához való jogának érvényesülése elengedhetetlen. Mivel ezekben az ügyekben a szülőközpontúság érvényesül, hiszen a szülők közötti jogviták eldöntéséről van szó, ezért a bírósági határozatokban általában nem jelenik meg kellő súllyal a gyermek véleménye. A gyermek jólétének a figyelembevétele a szülői felügyeleti és a járulékos perekben a tárgyaláson vagy a bírósági eljárásához közvetlenül kapcsolódó mediációban lehetséges. A jogfejlődés tendenciái alapján nyugodtan állíthatjuk, hogy a XXI. században alapkövetelmény a bírósági eljárásokkal szemben, hogy gyermekközpontúak legyenek, a bírósági határozatokban konkrét, nyomon követhető formában megjelenjen a „gyermek legfőbb érdeke”, amelyet – tudjuk –, hogy alapvető szinten a nemzetközi és uniós, valamint a hazai normák is egyaránt tartalmaznak. Nem vitás, hogy a gyermek legfőbb érdeke közvetlenül a meghallgatásának biztosításában jelenik meg, amelyet ha professzionális szinten tud fogantatni a bíróság, valóban a gyermek befolyásmentes, szabad véleménynyilvánításának a fóruma lehet. További fontos szempont és cél, hogy a döntéshozó (decision makers) hallgassa meg a gyermeket, tehát közvetlen legyen a meghallgatása, amelyre a gyermek mediációs eljárásban való részvétele is egy lehetőség, ha – mint alább olvashatjuk –, megoszlanak is a vélemények a gyermek bevonásának szükségességéről, hasznosságáról a mediációs eljárás folyamatába. A 12. cikk értelmezésével kapcsolatban érdemes rámutatnunk arra is, hogy egyes országokban a törvényhozásban megjelenő állami akarat különös hangsúlyt fektet a gyermek életkorára, és ennek függvényében értelmezi a gyermeknek a saját véleményének kifejezésére való alkalmasságát. Az életkornak az ítélőképességgel való lineáris összekapcsolása nem felel meg

az egyezmény szellemiségének, – nyugodtan mondhatjuk – esetről-esetre dönthető el, hogy az adott gyermeket ítélőképességének birtokában levőnek tekinthetjük-e vagy sem, mert ez nagyban függ az ügy specialitásaitól, a szülők és gyermekek életkörülményeitől, az ügy előzményeitől, a gyermek mentális, illetve pszichés állapotától. Vagyis az életkor és az érettség teljesen egyedi, individuális vizsgálódást igényel, ami a gyermeket meghallgató személy vagy testület felelőssége.

5.) A kiskorú, mint érdekelt részvétele a mediációs eljárásban

a.) A részvétel céljai

A gyermekközpontú igazságszolgáltatásnak egy fontos területe lehet a jövőben a gyermek bevonása a mediációs eljárás folyamatába, amely módot ad a gyermek mediátor általi közvetlen meghallgatására. A gyermekeket érintő nemzetközi és belső jogvitákban különböző célokat szolgálhat a gyermek vitarendezésbe való bevonása. Elsőként a gyermek véleményének meghallgatása rávilágít a gyermek érzéseire és kívánságaira, amelyek fontos információk lehetnek annak meghatározásakor, hogy egy adott megoldás a gyermek legfőbb érdekét szolgálja-e. Másodsor tudatosíthatja a szülőkben a gyermek kívánságait, és segíthet abban, hogy egy elfogadható közös megoldás érdekében elrugaszkodjanak saját álláspontjukról. Harmadsorban, a gyermek bevonása tiszteletben tartja a gyermek meghallgatásához való jogát, miközben lehetőséget ad a számára, hogy tájékozódjon a körülötte zajló eseményekről.⁶¹ A nemzetközi családjogi ügyekben elsősorban a gyermek jogellenes külföldre vitelével kapcsolatos ügyekben végzett közvetítés esetén – a gyermek bevonásának szükségességét a megállapodás jogilag kötelező érvényűvé és végrehajthatóvá nyilvánításakor kell mérlegelni a különböző jogrendszerekben előírt követelményekre tekintettel. A gyermek vélemény nyilvánítására a közvetítésben ugyanazon szempontokat vesszük figyelembe, mint az igazságszolgáltatásban való részvételekor. A közvetítés során a gyermek nézeteit életkorától és érettségi szintjétől függően figyelembe kell venni. Az adott ügy körülményeinek függvényében körültekintően mérlegelni kell, hogy a gyermek véleménye hogyan használható fel a közvetítésben, valamint, hogy a gyermeket közvetlenül vagy közvetve hallgassák meg.

⁶¹Közvetítés, 66.o.

b.) A részvétel sajátosságai

- **A gyermek meghallgatásának formái**

A gyermek meghallgatását, véleményének figyelembe vételét illetően két fő különbség fedezhető fel a bírósági eljárásokhoz képest. A gyermek meghallgatásához alkalmazható módszerek jelentősen eltérnek a bíró kezében levő eszközöktől, másodsorban különbségek vannak azt illetően is, hogyan vehetők figyelembe a gyermek kívánságai, nézetei. A gyermek bevonása a közvetítésbe attól függ, hogy a szülők elfogadják-e egy adott eljárást. A közvetítő csupán felhívhatja a szülők figyelmét a gyermek véleményének meghallgatása jelentőségére, és jelezheti, hogy a határozatot elismerhetőség és végrehajthatóság szempontjából vizsgáló hatóság vizsgálhatja, hogy figyelembe vették-e a gyermek véleményét. A közvetítő – a bírósághoz hasonlóan – a gyermek érettségének, életkorának függvényében javasolhatja egyik lehetséges megoldásként a gyermek közvetlen részvételét egy vagy több közvetítői ülésen. Másik lehetőségként a gyermekkel való külön beszélgetést ajánlhatja, amelyről beszámolnak a szülőknek. A gyermeket azonban csak speciális képzésben részesült személy hallgathatja meg azt biztosítandó, hogy a gyermekkel folytatott konzultáció „támogató és fejlettségi szintjének megfelelő módon „történjen, valamint annak érdekében, „hogy a beszélgetés hangneme semmiképpen ne hozza döntéskényszerbe a gyermeket, illetve megszüntesse az ilyen kényszer esetleges érzését.”⁶² A mediátorok korántsem kezelik egységesen a gyermek közvetítői eljárásba való bevonásának kérdését. Vannak mediátorok, akik ezt kifejezetten ajánlják a szülőknek, mások inkább csak a gyermek megjelenítését javasolják (fotó vagy üres szék segítségével).⁶³

- **A gyermek véleményének figyelembe vétele**

A gyermek véleményének figyelembe vételi módja sem azonos a bírósági eljárásokban foglaltakkal. A bíró maga vonhatja le következtetéseit, mérlegelési jogkörében dönti el, hogy milyen jelentőséget tulajdonít a gyermek kívánságának, míg a közvetítő mindössze csak felhívhatja a felek figyelmét a gyermek nézőpontjára vagy a gyermek érdekeit és jólétét esetlegesen befolyásoló szempontokra, a megállapodás tartalmáról azonban a szülők teljes

⁶²Közvetítés, 71.o.

⁶³Dr. Szeibert Orsolya: *Mediáció jogellenes gyermekelviteli ügyekben*, (Szeibert: *Mediáció*) in: Családi Jog XIII. évfolyam 3. szám, 2015. szeptember, 42.o.

körűen saját belátásuk szerint döntenek. A nemzetközi gyermekelviteli ügyekben fellépő mediátorok hasonlóan a gyermekvédelmi, kapcsolatügyeleti mediátorokhoz, az Európa Tanács családjogi közvetítésről szóló R (98) 1. számú ajánlásában foglaltakra is figyelemmel, különleges figyelmet fordítanak a gyermek jólétére, és legfőbb érdekére, a szülők ösztönzésére a gyermekek szükségleteinek előtérbe helyezésére és jólétük biztosítására.⁶⁴

- **A gyakorlat egységesítésére irányuló törekvések**

Az International Social Service (ISS) 2015. október 21-23-a között Genfben rendezett „Határokon átnyúló gyermekvédelem” című konferenciáján ajánlásokat fogalmazott meg a jogellenes gyermekelviteli eljárásokban, a nemzetközi családjogi vitákban alkalmazandó mediációs eljárás mind szélesebb körben való elismertetése érdekében. Sürgős nemzetközi összefogást hirdetett a nemzetközi családi mediációs szolgálatok működésének fejlesztésére. A szakembereket egy nemzetközi Charta (*Charte relative aux processus de médiation familiale internationale*) tervezet szerkesztésére ösztönözte, mely tartalmazza a határokon átívelő nemzetközi családi mediáció alapvető standardjait, egy olyan kollaboratív eljárást, amelyeket az 1980-as, 1996-os, és 2007-es hágai egyezmények alkalmazása során figyelembe kell venni azokban az esetekben, amikor a nemzetközi jogi eszközökkel a másik államba való költözéssel járó szülői felelősség megosztása, és egyéb következmények nem szabályozhatók kielégítően. A szakemberek figyelmébe ajánlotta az általuk készített útmutatót, mellyel a határokon átnyúló családi konfliktusokkal érintett felek ösztönözhetők a nemzetközi családi mediátorhoz fordulásra.⁶⁵ Nyilvánvalóan ezekre a nemzetközi szintű törekvésekre a gyermek érdekében van szükség, hiszen akár a jogellenes gyermekelviteli eljárásokban, akár a nemzetközi családjogi ügyekben született döntések nyomán a szülői felügyelettel és kapcsolattartással összefüggő szituációk nagyon megterhelők a gyermeknek, így minden körülmények között *támogatni kell a közvetítést*, amely megállapodást eredményezhet. Még ha nem is tudnak megegyezni, a tapasztalatok szerint a közvetítésben való pusztán részvétel is pozitív eredményekkel jár a szülők egymás közötti kommunikációjában.⁶⁶ Nem szabad elfeledkeznünk a mediáció azon aspektusáról sem, hogy a nemzetközi családi mediáció

⁶⁴Közvetítés 71.o.

⁶⁵« Résoudre les conflits familiaux. Un Guide pour la médiation familiale internationale. », <http://www.iss-ssi.org/images/MFI/fr/BrochureFRplanche.pdf>

⁶⁶Szeibert: Mediáció, 40. o.

helyszíne a gyermek tényleges tartózkodási helye is lehet, így a hátrahagyott szülő is találkozhat a gyermekkel. A nemzetközi kutatási eredmények⁶⁷ szerint a mediáció segítségével eredményt elérő személyek elégedettebbek, mint azok, akik bírósági eljárásban vettek részt, emellett a megállapodások tartósabbak, s a konfliktusok mélysége valóban csökken. A mediációs eljárásban résztvevő szülők hajlamosabbak voltak életviszonyaikat a gyermek növekedésének és szükségleteinek megfelelően igazítani, nagyobb együttműködési készséget, rugalmasságot tanúsítani és nyugodtabban gondolkodni a pereskedő szülőkhöz képest. Tapasztalt és képzett mediátorok segítségével nagyon komoly előrelépést lehet tenni a kapcsolattartás, mint a legkritikusabb elem kezelésében is, és a mediáció továbbgyűrűző pozitív hatásai érezhetőek az egyéb területeken való együttműködési készség kinyilvánításában is. A gyermek sorsát érintő lényeges kérdések eldöntésében való együttműködési készség javítása érdekében a hazai jogalkotásban is megjelent a közvetítés a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perekben, ahol indokolt esetben a bíróság kötelezheti a szülőket a szülői felügyeleti jogok megfelelő gyakorlása és a kapcsolattartás szabályozása körében a mediátorral való találkozásra közvetítői előkészítő megbeszélésen.⁶⁸

- **A gyermek bevonása a válási mediációba**

A válási mediációban a gyermek bevonásának alapja az a lehetőség, hogy a felek megegyezésével a gyermeket minél kisebb trauma éri, minél kevésbé változzon az élete, és lehetőleg mindkét szülővel megmaradjon a kapcsolata. Két fontos tényező mentén érdemes vizsgálni a bevonása lehetőségét: a gyermek szükségletei, érdekei, valamint a gyermek biztonsága mentén. Fontos szempontok, hogy a döntéseket a szülők hozzák meg, ebben érvényesüljenek a gyermek érdekei, szükségletei, a gyermek véleménynyilvánítási joga és biztonsága teljesüljön. A másik fontos oka a bevonásának az lehet, hogy a mediátor képet kaphasson a gyermek valódi szükségleteiről. Felvethető a kérdés: erre valódi garancia-e a gyermek közvetlen részvétele? Ezt vizsgálta közelmúltbeli tanulmányában a Partners Hungary Alapítvány. A tanulmány a gyermek bevonásának szintjeiben fokozatosságot teremt: attól a kiindulási ponttól kezdve, hogy a gyermek érdekeiről, szükségleteiről egyáltalán nem esik szó egészen odáig, hogy a mediátor beszél a gyermekkel, és ő közvetíti az információkat a

⁶⁷Szeibert: *Mediáció*, 46.o.

⁶⁸Ptk. 4:172. §.

szülőknek, számtalan variáció elképzelhető. A gyermek viszont csak akkor fogja biztonságba érezni magát, ha a mediátor felkészült, képzett szakember. Tud és képes a gyermek életkorának megfelelően kommunikálni, hatékonyan tudja kezelni a gyermek jelenlétét a folyamatban, hiszen még a legbékésebb folyamatban is olyan információkhoz juthat a gyermek, amelyekről nem tudott, és esetleg traumatizáló lehet számára, vagy éppen ő mond olyan dolgokat, amelyek a szülőket rázza meg. A tanulmány egy egységes kritérium-rendszer is készít a mediátorok számára, hogy segítse őket abban a döntésben, hogy bevonják-e a gyermeket vagy sem a válási mediáció folyamatába. A mediátor felelősségén túl csak a szülők felelőssége nagyobb abban, hogy a gyermek a lehető legkisebb megrázkódtatással élje át szülei válásának viharait. Nem véletlen, hogy a szülőknek Amerikában és Kanadában kötelezően részt kell venniük egy csoportos képzésen, melynek célja, hogy a válás gyermekre gyakorolt hatását megértsék, e körben mélyebb ismeretekre tegyenek szert. Az oktatási programok is nagyon fontos szerepet játszanak a gyermekek és a szülők felkészítésében. A tanulmány konklúziója szerint ideális helyzetben tehát a szülőket kell segíteni abban, hogy a saját gyermekük érdekeinek, szükségleteinek mentén tudjanak gondolkodni, kommunikálni és megállapodást kidolgozni, ők ügyeljenek a gyermekük biztonságára is. Amennyiben ez nem valósul meg, a mediátornak kell döntenie arról, hogy milyen szinten vonja be a gyermeket, de minden esetben tartsa szem előtt, hogy ő a felelős a gyermek biztonságáért a mediációs folyamatban, amely az előkészítést, az ülést és bizonyos mértékig az ülést követő időszakot is magában foglalja.

α.) A gyermek bevonásának lehetőségei a hazai jogi szabályozás alapján

- **A gyermekvédelmi közvetítés**

A kapcsolattartás szabályozása különösen az a terület, ahol a gyakorlatban a legnagyobb az érzelmi feszültség, ellentét. Nem véletlen, hogy a kapcsolattartás megállapítására, végrehajtására vonatkozó gyámhatósági eljárás folyamatában 2005. július 1-je óta a Gyer.-ben szabályozott az un. gyermekvédelmi közvetítői eljárás. A *Gyer. 30/A-30/D.* §-ai szabályozzák a gyermek részvételének lehetőségét a közvetítői eljárásban. A közvetítő a korlátozottan cselekvőképes gyermeket a felek kérelmére vagy a gyámhivatal javaslatára – a gyermeknek az őt érintő döntések előkészítése során történő véleménynyilvánítása céljából – bevonhatja a

közvetítői eljárásba, feltéve, hogy ez a gyermek számára nem jelent túl nagy megterhelést, valamint az érzelmi fejlődését a felek által elmondottak, illetve a felek magatartása várhatóan nem veszélyezteti.

- **Az új Polgári Perrendtartás**

- *A részvétel módja az életkor függvényében*

Az anyagi jogban történt változásokat a hazai polgári perjogi kodifikáció az eljárásjogi szabályokban követi, összhangban a gyermek meghallgatásával kapcsolatos eljárásjogi szabályozással. A Szakértői Javaslat különbséget tesz a 14 év feletti és 14 év alatti gyermek között a részvétel módjának a szabályozásában a mediációs eljárásban. A mediációs eljárásban biztosítani szükséges a 14. életévét betöltött gyermek részvételét a közvetítői eljárásban saját kezdeményezésére vagy szülői kérelme alapján, hiszen egyetértése nélkül a szülői felügyelet kérdésében hatósági döntés nem hozható, de csak akkor, ha azt a bíróság, illetve a gyámhivatal javasolja és saját maga, valamint mindkét szülő egyetért vele. A 14. év alatti, ítélőképessége birtokában lévő gyermek meghallgatása sem kizárt, ha ezzel a szülők a megállapodás irányába terelhetők, és bizonyosnak látszik, hogy a gyermek pszichikai állapotát ez károsan nem befolyásolja. A meghallgatás a szülők távollétében is történhet. A határokon átnyúló jogvitákban, annyiban speciális a szabályozás, hogy a gyermek kezdeményezésére is történhet a meghallgatása. Ennek biztosítása megfelel az elterjedőben lévő európai gyakorlatnak. Az eddig kialakult hazai gyakorlatnak is megfelelően a meghallgatásra a felek távollétében és általában kirendelt ügygondnok jelenlétében kerülne sor, melyről a bíró hangfelvételt készít, s utóbb ezt ismerteti a felekkel.

- **Javaslatok a szakemberek részére**

Sajnos a kódex nem szabályozza a gyermek közvetítői eljárásban való részvételére vonatkozó eljárást, ezért az általános szabályokból, a gyermek bírósági eljárásban érdekltként vagy tanúként való részvételének szabályaiból kell kiindulnunk. Bár a bíróság által – a felek kérelmére vagy hivatalból – elrendelt közvetítői eljárásban a gyermek bevonására, meghallgatására, véleményének kikérésére nincs sem megengedő, sem tiltó szabály, véleményünk szerint a kérdés nem válaszolható meg oly módon, hogy a gyermek bírósági

eljárásban való részvételét mintegy „automatikusan” kiterjesztjük a közvetítői eljárásra. A gyermek közvetítői eljárásban való észvétele számos kérdést vet fel: bevonható-e a gyermek a szülők közötti megállapodást előkészítő, szülők megegyezésre „rábíró” szakmai folyamatba, mennyiben kell a közvetítői megállapodást megelőzően az ő véleményét meghallgatni? Nem borítja-e fel a gyermek megjelenése a közvetítő előtt a szülők közötti alkufolyamat érzékeny egyensúlyát? Nem „a gyermek mögé bújva” próbálja meg majd valamelyik szülő a másikkal szembeni alkupozícióját erősíteni?⁶⁹ Nem kiszámítható pontosan, hogy a gyermek részvétele a közvetítői eljárásban erősíteni fogja a szülőknek a megállapodás irányába való terelését, vagy felborítja a megegyezéshez vezető folyamatot. Emellett lehetséges, hogy a gyermeket szükségtelenül megviselné a vita e stádiumában egy külső személy (a közvetítő) által vezetett eljárásba való részvétel. Lényegében csak esetről esetre dönthető el, hogy a gyermek meghallgatása a közvetítő által előreviszi-e a szülei közötti békés, jövőbe tekintő rendezést és érdekeinek maximális figyelembevételét. A nemzetközi dokumentumok és a hazai anyagi jogszabályok tükrében az látszik helyes megoldásnak, ha a 14. életévét betöltött gyermek saját kezdeményezése vagy szülei kérelme alapján részt vehet a közvetítői eljárásban, hiszen egyetértése nélkül a szülői felügyelet kérdésében hatósági döntés nem hozható, de csak akkor, ha azt a bíróság a közvetítői eljárás elrendelésekor javasolja és saját maga, valamint mindkét szülő egyetért vele. A 14. életév alatti, ítélőképessége birtokában levő gyermek meghallgatása sem kizárt, ha ezzel a szülők várhatóan a megállapodás irányába terelhetők és bizonyosnak tűnik, hogy a gyermek pszichés állapotát ez károsan befolyásolja. Az utóbbi elkerülése érdekében a meghallgatás a szülők távollétében is történhet. Ebből a szempontból fontos lehet a közvetítői eljárásban megfelelő képzettséggel rendelkező társmediátor (pszichológus, terapeuta, pedagógus, gyermekvédelmi szakember) részvétele.⁷⁰ Az sem kizárt továbbá, hogy a bírósági közvetítés során szakértőt vesznek igénybe annak érdekében, hogy a gyermekre vonatkozó egyes kérdéseket a gyermek meghallgatását követően tisztázza, azokban szakvéleményt adjon.⁷¹ Azt, hogy a mediátor maga döntsön a gyermek meghallgatásáról, kizárhatjuk, mert ez a közvetítői funkciójával nem állna összhangban, legfeljebb javasolhatja a szülőknek. Szemben a bírósági eljárással, a közvetítő nem dönt a gyermek „sorsáról”, a döntés a közvetítői eljárásban a szülők kezében van, a döntési jogkör hiányával pedig együtt

⁶⁹Kézikönyv, 60.o.

⁷⁰Kvtv.38/A.§.

⁷¹Kvtv.33.§(1) bekezdés

jár a felelősség hiánya is. Nem a közvetítő felelőssége, hogy a szülők megfelelően meghallgatják-e, figyelembe veszik-e a gyermek véleményét akkor, amikor megállapodnak egymással. Ezt a megállapodás jóváhagyásakor döntési jogkörrel rendelkező bíró jogosult és köteles is vizsgálni. Amennyiben a gyermek részvételére a mediációs eljárásban nem kerül sor, a bíróságnak kétsége volt afelől, hogy a szülők megállapodása megfelel-e a gyermek érdekének, mind a 14. életévét betöltött, mind az ítélőképessége birtokában lévő gyermek meghallgatható.⁷²

6.) Az Emberi Jogok Európai Bíróságának és az Európai Unió Bíróságának gyakorlata a gyermek részvételével kapcsolatban az őt érintő eljárásokban

a.) A bíróságok gyakorlatról általában

A strasbourgi székhelyű Emberi Jogok Európai Bírósága (Bíróság) és a Luxembourg-i székhellyel működő Európai Unió Bírósága (Unió Bírósága) joggyakorlata közötti kapcsolódási pont az emberi jogvédelem érvényesülése a gyermeki jogok védelme mentén. Az Unió Bírósága komoly erőfeszítéseket tett az elmúlt évtizedekben az emberi jogi jogvédelem kimunkálása terén. Előbb csak kifejtette, hogy az emberi jogok tiszteletben tartása olyan alapvető jogelv, amely valamennyi tagállam jogrendszerében megtalálható, ekként közvetve része a közösségi jognak is. A gyakorlatban különös jelentőségre tett szert az Emberi Jogok Európai Egyezménye (továbbiakban: Egyezmény) és a hozzá kapcsolódó strasbourgi joggyakorlat, amelyet az Unió Bírósága is igyekezett követni. Minthogy az európai unió tiszteletben tartja az Egyezményben rögzített alapjogi normákat, melyeket minden tagállam megerősített az Egyezmény aláírásával, az Unió Bírósága e normákra hivatkozva hozza meg döntéseit, mellyel az uniós jog tagállamokra kifejtett hatását növeli. Ezzel azt mondhatjuk, hogy az alapjogok az uniós „ütőkártyái” az uniós jog elsőbbségének érvényre juttatásában.⁷³ Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéletei az Emberi Jogok Európai Egyezménye 8. és 14. cikk megsértésével állnak összefüggésben. Az uniós jogában kiemelkedő jelentősége van az Alapjogi Chartának, melynek 7. cikke a magán-és családi élet tiszteletben tartásáról, 9. cikke a házasságkötéshez és a családalapításhoz való jogról, 21.

⁷²Kézikönyv, 61-62.o.

⁷³Wopera Zsuzsa: *Alapjogi hatások az európai Unió családjogi jogalkotására és a tagállami szabályozásokra*, in.: Magyar Jog 2014.7-8.szám, 387.o.

cikke a megkülönböztetés tilalmáról szól. A gyermekek jogainak védelme jellemzően a 8. cikk alkalmazásával összefüggésben jelenik meg a Bíróság gyakorlatában. Az 1950-ben elfogadott Egyezmény nem foglalkozik kifejezetten a gyermekek jogaival, de az okmány által nyújtott védelem jogalanyiségükön fogva őket is megilleti. Az Egyezmény 8. cikke ugyanis megfogalmazza mindenki jogát arra, hogy magán- és családi életét tiszteletben tartsák. A 8. cikk (Magán- és családi élet tiszteletben tartásához való jog) 1. pontja kimondja, hogy mindenkinek joga van arra, hogy magán-és családi életét,...tiszteletben tartsák. A 2. pont szerint e jog gyakorlásába hatóság csak a törvényben meghatározott, olyan esetekben avatkozhat be, amikor az egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a közbiztonság vagy az ország gazdasági jóléte érdekében, zavargás vagy bűncselekmény megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, avagy mások jogainak és szabadságának védelme érdekében szükséges. A 8. cikk értelmezéséből következik, hogy az elvben mind az anya, mind az apa számára garantálja a gyermekeikkel való kapcsolattartást. E fő szabály még azokban az esetekben is irányadó, amelyekben a gyermek születése a szülők életközösségének megszakadása utáni időszakra esik. A Bíróság gyakorlatából tehát egyértelműen következik, hogy a családi élet fogalmkörébe a kapcsolattartási jog is beletartozik. Fontos kiemelni, hogy a Bírósághoz csak olyan emberi jogot sértő ügyekkel kapcsolatban lehet fordulni, amelyekért a tagállam valamely közhatalmi szerve (törvényhozás, közigazgatás, igazságszolgáltatás stb.) a felelős. Az Egyezmény csak a legalapvetőbb jogelveket deklarálja, amelyek mintegy keretül szolgálnak a Bíróság esetjogához. Ez a joganyag azonban nem állandó, az évek során változik, esetleg éppen a korábbi gyakorlattal ellentétes irányban. A családi élet tiszteletben tartásához való jogról rendelkező 8. cikk értelmezéséből a Bíróság ítélkezési tevékenysége során körvonalazódnak azok az ügycsoportok, amelyeket a strasbourgi szervek döntési hatáskörükbe vonhatnak. Ezek között található az elvált szülők viszonya a gyermekekhez, különösen a gyermekétől bírósági úton elválasztott szülő gyermekkel történő kapcsolattartási kérdései.⁷⁴ Családjogi ügyekben is jelentőséghez juthat a megkülönböztetés tilalmát rögzítő 14. cikk, amely szerint az Egyezményben meghatározott jogok és szabadságok élvezetét minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, nemzeti kisebbséghez tartozás, vagyoni

⁷⁴Somfai Balázs: *Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga* <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/somfai-balazs/somfai-balazs-vedes-tezisek.pdf>

helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül kell biztosítani. E cikk sérelme is gyakran felvetődik a jogesetekben az egyezmény kiegészítő jegyzőkönyvei közül a Hetedik Kiegészítő jegyzőkönyvnek (1984) a házastársak egyenjogúságáról szóló soraival összefüggésben, miszerint jogaik és felelősségük is egyenlő...a gyermekkel való kapcsolatukban...⁷⁵

b.) A Bíróság gyakorlata: az Emberi Jogok Európai Egyezménye 8. és 14.cikk sérelme

A Bíróság a *Strumia v. Olaszország* ügyben (53377/13) 2016. június 23-án hozott döntést. A Bíróság abban a kérdésben foglalt állást, hogy megvalósítja-e az Egyezmény 8. cikkének sérelmét, ha az adott tagállam bíróságai akár ideiglenes intézkedések, akár egyéb perbeli cselekmények ellenére nem tudják hatékonyan kezelni a jogvitát, és ezzel a látogató szülő jogait, valamint a gyermek legfőbb érdekét sértik. Az ítélet érdekes adalékkal szolgál a nemzeti bíróságok mellett a gyermekvédelmi szolgálatok és a szakértői vélemények szerepének értékelésével összefüggésben is. A vizsgált határozat tanulságul szolgál a tekintetben, hogy a nemzeti bíróságok mulasztásai milyen kritériumok alapján állapíthatók meg, a jogorvoslati jog kimerítése, mint a bírósághoz fordulás előfeltétele szempontjából folyamatban levő eljárásnak minősülhet-e a nemzeti eljárás akkor, ha a kapcsolattartás kérdésében a körülmények változása folytán több bíróság hoz változó tartalmú határozatot. E kérdések vizsgálatának az uniós, illetve a magyar joggyakorlat számára gyakorolt hatása jelentős lehet különös tekintettel az időszerűség, mint garanciális eljárásjogi alapelv értelmezésére a családjogi jogviták körében. Az irányadó tényállás szerint Alessandro Strumia (kérelmező) apa és N.R. (anya) házasságából 2004. szeptember 11-én S. utónevű gyermekük született. A felek életközössége 2007. május 1-én szakadt meg, amikor az anya az akkor hároméves közös gyermekkel Piombóba, az anya családjához költözött. Az anya az elköltözésétől kezdve rendszeresen akadályozta a kérelmező és a gyermek közötti kapcsolattartást. Két ízben indított büntetőeljárást a kérelmező ellen, szexuális abúzzsal vádolva őt. A vádak alaptalannak bizonyultak, a kérelmezőt felmentették. A firenzei gyermekbíróság (gyermekbíróság) még 2007-ben soron kívüli intézkedéssel szabályozta a felügyelt kapcsolattartást a kérelmező és a gyermek között. A felügyelt kapcsolattartást

⁷⁵Szeibert Orsolya: *A családjogi harmonizáció kérdései és lehetőségei Európában*, Hvg-Orac lap-és könyvkiadó Kft., Budapest, 2014. 19. o

bonyolító szociális szolgálatnak (szolgálat) feladatul adta, hogy a szülők közötti kapcsolat fejlesztésében is működjön közre. A szolgálat 2008. februári jelentésében még azt rögzíti, hogy a gyermek és a kérelmező közötti kapcsolat nagyon jól működik, egy hónappal később már a kapcsolat gyors romlásáról számol be. Az elkövetkezendő években a kapcsolattartások rendre meghiúsultak az anya és a gyermek ellenállása miatt. 2010 februárjában a pisai polgári bíróság kimondta a különélést a kérelmező és az anya között, és a szülőket a felügyeleti jog közös gyakorlására jogosította fel. A gyermek lakóhelyét az anyánál jelölte ki azzal az indokkal, hogy az anya a meghatározó személy a gyermek életében. A kérelmező 2010 októberében a gyermekbíróságtól az anya szülői felügyeleti jogának megszüntetését kérte arra hivatkozással, hogy lehetetlenné vált a láthatási jog gyakorlása, és a gyermek kritikus helyzetben van. A gyermekbíróság a gyermek lakóhelyét továbbra is az anyánál jelölte ki a gyermek anyához való szoros kötődése miatt. 2011 szeptemberében a szolgálat jelentésében megállapította, hogy a gyermek veszélyeztetett. A bíróság által kirendelt pszichológus szakértők több ízben megállapították, hogy az anya magatartása káros a gyermekre nézve. Az anya pszichésen manipulálja a gyermeket, és ez az apától való teljes elidegenedéshez vezet. Jelezték, hogy a gyermeket az anyai környezetből ki kell emelni ahhoz, hogy normalizálódjon a viszonya a szülőkkel, és az apai kapcsolattartások is megvalósuljanak. A szakértők megállapították, hogy a gyermek érzelmi abúzus áldozata, szimbiotikus kötődése az anyához megakadályozza a megfelelő fejlődését, a kérelmezővel való kapcsolat javítását. A szakértők egyértelműen a gyermek harmadik személynél, az apai nagyszülőknél való elhelyezését javasolják, hogy a gyermek újra közelebb kerüljön apjához és kiegyensúlyozottabb legyen a kapcsolata az anyával is. Az ügyészség által indított újabb perben a bíróság mégis az anyánál jelöli ki a gyermek tartózkodási helyét, és nem szabályozza az apával való kapcsolattartást. 2015 júliusában a gyermek már minden kapcsolatot elutasított az apai nagyszülőkkel és az apával is. A pszichológus a gyermek intézeti elhelyezésére tett javaslatot az anya romboló befolyásolásának megszüntetése, és az apához való közeledés anyai támogatásának fejlesztése érdekében. A kérelmező Bírósághoz benyújtott kereseti kérelme idején, 2013-ban, még folyamatban voltak a felülvizsgálati eljárások, és egy büntetőeljárás az anya ellen kapcsolattartás akadályozása, rossz bánásmód, bírósági határozatokban foglaltak be nem tartása miatt. A kérelmező azt követően nyújtotta be kérelmét a Bírósághoz, miután több ízben gyermekbírósághoz fordult, és a rendelkezésére álló jogorvoslati lehetőségeket

kimerítette. Indokolásában rámutatott, hogy a Bíróságnak a 8. cikkbe ütközés kapcsán azt kell vizsgálnia, hogy az állammal szemben támasztott tevőleges kötelezettség követelményeinek megfeleltek-e a hatósági eljárások. A bíróságokra háruló kötelezettségek nem azt jelentik, hogy a gyermeket kötelezik a szülőkkel való kapcsolattartásra, hanem azon intézkedések meghozatalának a kötelezettségét jelentik, amelyekkel ez az eredmény elérhető. A hatóságok részéről tett hasztalan erőfeszítések nem eredményezik automatikusan az állam mulasztásban megnyilvánuló kötelezettségszegését. Az sem jelenti önmagában a 8. és a 14. cikk sérelmét, ha a nemzeti hatóságok minden érintett fél érdekeinek, jogainak és szabadságának, és különös tekintettel a gyermek legfőbb érdekének az összehangolása során korlátoznak bizonyos jogosultságokat az együttműködés megkönnyítése érdekében. Indokolásában kifejtette, hogy a nemzeti bíróságok nem hivatkozhatnak alappal arra, hogy a szülők közötti feszültség, valamint az anya és a gyermek elutasító magatartása volt az akadálya a kapcsolattartások lebonyolításának. Az együttműködés hiánya a különélő szülők között ugyanis nem akadályozhatja az illetékes hatóságokat abban, hogy minden eszközzel lehetővé tegyék a családi kötelék fenntartását. Jelen esetben azonban a gyermek hároméves korában tanúsított magatartása ellenségessé vált a közel nyolc év alatt. A Bíróság álláspontja szerint a bírósági eljárások alatt automatikus és sztereotip intézkedések születtek. Indokolásában utalt arra, hogy a nemzeti bíróságok döntésük meghozatalánál nem hagyhatják figyelmen kívül a tényeket. Márpedig tény, hogy a kérelmező 2007 óta próbálja a kapcsolatát helyreállítani a gyermekével és a bíróságok nem találták a megoldást annak ellenére, hogy számos szakértői megállapítás és jelentés sugallta a fellépés szükségességét a volt házastárs romboló befolyása megszüntetése és a kérelmező lányával való kapcsolatának megőrzése érdekében. A Bíróság megjegyezte, hogy a hatóságok hagyták, hogy a bírósági döntések be nem tartása miatt fennmaradjon a káros helyzet. Bár a bíróságok minden lépésüket a gyermek legfőbb érdekével indokolták, a szülők különválását követő csaknem nyolc évben a gyermeknek mégsem volt kapcsolata az apjával, és az egyetlen megoldást a gyermek intézeti elhelyezése jelentette volna. A Bíróság megállapította, hogy a nemzeti hatóságok nem a megfelelő és kielégítő erőfeszítéseket tették azért, hogy a kérelmező kapcsolattartási jogát és a családi élethez való jogát tiszteletben tartsák. Ezért megvalósult az Egyezmény 8. cikkének sérelme. A Bíróság tehát megállapította a 8. cikk sérelmét, az olasz kormányt kártérítés fizetésére kötelezte. Az olasz bírósági eljárások alapján a 14. cikkbe ütközést nem találta megállapíthatónak. Jelen

esetre alkalmazhatónak találta a 8. cikket, tekintve, hogy a gyermek és szülője közötti kapcsolattartás a családi élet fogalmába tartozik. Állást foglalt abban, hogy a 8. cikk sérelmének megvalósulása szempontjából nincs relevanciája annak, hogy a Semmitőszék előtt folyik még eljárás, hiszen az az eljárás szorosan a pisai bíróságok előtt folyó eljárásokhoz kapcsolódik, a kérelmező viszont azokat a határozatokat sérelmezi, amelyek a kapcsolattartás szabályozásával összefüggésben születtek, és kifogásolja azt is, hogy a hatóságok nem léptek fel az anya magatartásával szemben. A Bíróság fenti határozata a magyar joggyakorlat számára is hasznos következtetésekkel szolgálhat. Mindenek előtt az eljárás elhúzódásának és az időszerűség kérdésének családjogi vonatkozású értelmezése kapcsán. A strasbourgi esetjogban már számos példát találunk arra, hogy a Bíróság következetesen érvényesíti azon jogelvet, miszerint a nemzeti hatóságoknak biztosítaniuk kell a különélő apa számára a kapcsolattartási jogot gyermekével, különösen, ha a peradatok bizonyítják a gyermek ezzel kapcsolatban átélt stresszhelyzetét.⁷⁶ Jelen ítélet azonban hangsúlyt fektet az apa és a gyermek közötti kapcsolat organikus fejlődésének vizsgálatára, és a hatóságok terhére legfőképpen azt rója, hogy a nyolc éven keresztül tartó pereskedés alatt minden valós kapcsolat megszűnt a kérelmező és lánya között, és a szakértők által javasolt intézeti elhelyezés valójában a nemzeti eljárások kudarcának manifesztálódása. Az idő múlása tehát végeredményben helyreállíthatatlan károsodáshoz vezethet a gyermek és a látogató szülő kapcsolatában. Az eset tanulsága továbbá, hogy a releváns jogorvoslati lehetőségek kimerítésének a kötelezettségét a Bíróság szorosan értelmezi, kizárólag a kérelem tárgyával összefüggésben folyó peres eljárások viszonylatában vizsgálja e kötelezettség teljesítését. A magyar hatóságoknak érdemes figyelnie az eljárásaik során arra is, hogy a Bíróság álláspontja szerint a gyermek és a hozzátartozó kapcsolattartását a hatóságoknak nem elegendő a határozataikkal biztosítaniuk, adott esetben gondoskodniuk kell annak végrehajtásáról is. Ha ez csorbát szenved, a 8. cikkbe ütközés megállapítható. A döntés egyértelműen sugallja, hogy mit tekint a Bíróság kellő körültekintéssel hozott, megfelelő határozatnak. Jelen esetben sztereotipnak minősített bírósági határozatok nélkülözték a szociális szolgálat jelentéseiben és a szakértői véleményekben foglaltak megfelelő, logikus értékelését, mellőzték a gyermek meghallgatását, és a mediációs eljárás igénybevételét, amely eljárási eszközök igénybevételére az olasz jog szerint lehetőség van. A Bíróság indokolásában emlékeztetett

⁷⁶Dr. Grád András: *A strasbourgi emberi jogi bíraskodás kézikönyve*, Strasbourg Bt., 2005, 387. o.

arra, hogy több ügyben rámutatott: a gyermek valódi érdekeinek feltárása leginkább szakértő bevonásával történhet. Ezért a pszichológus szakértő bírósági eljárásba való bevonásának elmaradása a 8. illetve a 14. cikk sérelmét vonja maga után. A fentiekben elemzett ügyben is azt az álláspontját erősíti meg a Bíróság, hogy a nemzeti bíróságok minden esetben túllépik a mérlegelési jogukat, ha szakértő bevonásának hiányában nem bizonyosodnak meg a szülő és gyermeke valódi viszonyáról. Egy hasonló ügyben a német hatóságok bár az eljárásba bevontak szakértőt, a tényállást mégis a gyermek és az édesanya vallomására alapították, ennél fogva megállapíthatónak találták az Egyezmény 14. cikkébe való ütközést.⁷⁷ A Bíróság közelmúltban hozott döntései alapján megállapítható, hogy a Bíróság komplex vizsgálat alapján ítéli meg, hogy a nemzeti bíróságok döntéseiben tükröződik –e a gyermek legfőbb érdeke érvényesülése. Amennyiben a Bíróság azt tapasztalja, hogy akár az eljárás elhúzódása, akár a peradatok helytelen mérlegelése visszafordíthatatlan változásokat eredményez a szülő-gyermek kapcsolatában, ez a gyermek és ezen keresztül a látogató szülő jogainak sérülését eredményezi, mert a gyermek legfőbb érdeke a kapcsolattartás fenntartása a látogató szülővel.

c.) Az Unió Bíróságának gyakorlata: a gyorsaság és a hatékonyság követelménye

Az Unió Bírósága 2015. január 9-i ítélete a *David Bradbrooke kontra Anna Aleksandrowicz* (C-498/14. PPU. C:2015:3)⁷⁸ ügyben a fent elemzett ítélethez képest a gyermek jogellenes elvitelének kérdését kifejezetten a Rendelet 11. cikkének (7)-(8) bekezdésével összefüggésben vizsgálja. A luxemburgi bíróság álláspontja szerint a Rendelet 11. cikkének (7) és (8) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal fő szabály szerint nem ellentétes az, ha valamely tagállam a gyermek visszavitelét vagy felügyeletét érintő kérdéseknek az e rendelkezésekben előírt eljárás keretében történő vizsgálatára vonatkozó hatáskört egy szakosított bíróságnak biztosítja még abban az esetben is, ha egyébként valamely bíróság előtt már érdemi eljárás indult a gyermekre vonatkozó szülői felelősséget érintően. A tényállás szerint az Antoni nevű gyermek 2011. december 21-én, Lengyelországban született A. Aleksandrowicz nevű lengyel állampolgár, valamint a D. Bradbrooke nevű, Belgiumban lakóhellyel rendelkező brit állampolgár viszonyából. Az anya és a gyermek Brüsszelben (Belgium) telepedett le 2012

⁷⁷Grád: *A strasbourg*, 372-389.o.

⁷⁸<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:62014CJ0498&rid=4>

júliusa és augusztusa folyamán, amikor a gyermek 7 hónapos volt. A letelepedésüktől kezdődően a gyermek az anyjával lakott, de rendszeresen találkozott az apjával. Az apa és az anya 2013 augusztusában és szeptemberében helyi közvetítői eljárásban vettek részt annak érdekében, hogy megállapodjanak a gyermek elhelyezésének megosztásáról, de megállapodás nem jött létre. 2013. október 16-án az anya bejelentette az apának, hogy Lengyelországba megy a gyermekkel nyaralni. Az apa 2013. október 18-án benyújtott kérelmével a tribunal de la jeunesse de Bruxelleshez (fiatalkorúak ügyeiben eljáró brüsszeli bíróság) fordult, és többek között kérelmezte a szülői felügyelet kizárólagos gyakorlását, a gyermeknek elsődlegesen az ő lakóhelyén történő elhelyezését, valamint annak megtiltását, hogy az anya Belgium területét elhagyhassa a gyermekkel. Ideiglenes intézkedés iránti kérelmet terjesztett elő a fenti körben. Az anya a maga részéről vitatta a belga bíróságok joghatóságát, és kérelmezte a Rendelet 15. cikkének alkalmazását arra hivatkozással, hogy a gyermeket szoros kötelék fűzi Lengyelországhoz, mivel ott tartózkodik, és időközben ott írátták be az óvodába. A bíróság megállapította joghatóságát, és ideiglenes intézkedéssel helyt adott az apa kérelmeinek. A 2014. március 26-i ítéletében – annak megerősítését követően, hogy joghatósággal rendelkezik – úgy határozott, hogy a szülői felügyeletet a szülők közösen gyakorolják, a gyermeket elsődlegesen az anyánál helyezte el, az apát minden második hétvégén feljogosította arra, hogy kapcsolattartás céljából Lengyelországba utazzon. Az apa fellebbezésben arra hivatkozott, hogy az anya a gyermeket jogellenesen vitte el Belgiumból, és kérte, hogy a cour d’appel de Bruxelles (brüsszeli fellebbviteli bíróság) változtassa meg az elsőfokú ítéletet, és őt jogosítsa fel a szülői felügyeleti jog kizárólagos gyakorlására. A belga bíróságok előtt folyamatban lévő, érdemi eljárással egyidejűleg az apa 2013. november 20-án a belga központi hatóságnál kérelmet nyújtott be a gyermeknek az 1980. évi Hágai Gyermekelviteli Egyezményben előírt visszaviteli eljárás keretében Belgiumba történő haladéktalan visszavitele iránt. A płoński (Lengyelország) kerületi bíróság 2014. február 13-án megállapította, hogy a gyermeket az anyja jogellenesen vitte el, és a gyermek szokásos tartózkodási helye az elvitelét megelőzően Belgiumban volt. A gyermek visszavitele iránti kérelmet viszont a 1980. évi Hágai Gyermekelviteli Egyezmény 13. cikkének b) pontja alapján elutasította. Az apa ezt követően egy, a belga belső jog alapján fennálló kizárólagos hatásköri szabály alapján a Rendelet 11. cikkének (6) és (7) bekezdése alapján történő vizsgálata iránti kérelmet nyújtott be a tribunal de la famille de Bruxelles (Brüsszeli

családjogi bírósághoz). A cour d'appel de Bruxelles az anya távollétében, 2014. július 30án hozott közbenső ítéletében helybenhagyta a tribunal de la jeunesse de Bruxelles ítéletét abban a tekintetben, hogy megállapította a belga bíróság joghatóságát a szülői felelősség kérdésében való érdemi határozathozatalra vonatkozóan. Az apa különleges eljárásban benyújtott kérelmére tekintettel a pert felfüggesztette, de ideiglenes intézkedéssel elrendelte, hogy az anya közölje az apával az új tartózkodási helyének a címét, ahol a gyermekkel tartózkodik, és megállapította az apát a gyermek vonatkozásában megillető láthatási jog gyakorlásának módjait. Mivel az anya nem közölte azt a címet, ahol a gyermekkel tartózkodik, az apa nem tudta gyakorolni a számára a bíróság által megítélt láthatási jogot. Ezzel párhuzamosan az anya Lengyelországban különböző bírósági eljárásokat indított a szülői felelősségre vonatkozóan. A lengyel bíróságok, annak megállapítását követően, hogy elsőként a belga bíróság előtt indult eljárás, és e bíróság megállapította a saját joghatóságát, az ügyre vonatkozóan a saját joghatóságuk hiányát állapították meg. A brüsszeli családjogi bíróság áttette az ügyet a brüsszeli fellebbviteli bírósághoz arra hivatkozással, hogy érdemi jogvita van függőben az utóbbinál. A fellebbviteli bíróság álláspontja szerint erre viszont nincs lehetőség. Ezért előzetes döntéshozatali eljárást kezdeményezett arra vonatkozóan, hogy azokra a gyorsaságra és hatékonyságra vonatkozó követelményekre tekintettel, amelyeknek a Rendelet 11. cikkének (6)–(8) bekezdésében meghatározott eljárásnak meg kell felelnie, e cikk (7) bekezdésével ellentétes-e az, ha valamely tagállam joga egy szakosított bíróságnak biztosítja az ezen eljárás lefolytatására vonatkozó kizárólagos hatáskört, és egyidejűleg előírja azt, hogy a szülői felelősségre vonatkozóan megindított valamennyi bírósági eljárás felfüggesztésre kerül attól az időponttól kezdve, hogy e bírósághoz fordultak. A kérdést előterjesztő bíróság lényegében arra vár választ, hogy a Rendelet 11. cikkének (7) és (8) bekezdését úgy kell-e értelmezni, hogy azzal ellentétes, ha valamely tagállam a gyermek visszavitelét vagy felügyeletét érintő kérdéseknek az e rendelkezésekben előírt eljárás keretében történő vizsgálatára vonatkozó hatáskört egy szakosított bíróságnak biztosítja még abban az esetben is, ha egyébként valamely bíróság előtt már érdemi eljárás indult a gyermekre vonatkozó szülői felelősséget érintően. Az Unió Bírósága emlékeztetett, hogy a nemzeti szabályok alkalmazása nem járhat a Rendelet hatékony érvényesülésének sérelmével.⁷⁹ Ezzel összefüggésben hangsúlyozta, hogy a Rendelet (33) preambulumban

⁷⁹Rinau ítélet, C 195/08 PPU, C:2008:406, 82. pont

bekezdése elismeri az alapvető jogokat, betartja a Charta elveit, és különösen arra törekszik, hogy biztosítsa a gyermek alapvető jogainak és ezek között különösen a két szülővel való személyes és közvetlen kapcsolat rendszeres ápolására vonatkozó jognak a tiszteletben tartását, ahogyan azt a Charta 24. cikke előírja.⁸⁰ A főtanácsnok az állásfoglalásának 60. pontjában megállapította, a Rendelet 11. cikkének (7) bekezdése nem a joghatósággal rendelkező bíróság meghatározására irányuló normát, hanem olyan technikai jellegű normát képez, amelynek a fő célja az, hogy meghatározza a visszavitelt megtagadó határozatra vonatkozó információkról szóló tájékoztatás módjait. Az unió bíróságának ítélkezési gyakorlata szerint a Rendelet 11. cikkének (7) bekezdéséből nem vonható le az a következtetés, hogy a gyermek feletti felügyeleti jogra vonatkozó határozat adott esetben a gyermek visszavitelét elrendelő határozat elfogadásának előzetes feltételét képezi. Ez utóbbi közbenső határozat ugyanis szintén a közigazgatási és bírósági eljárások végső céljának elérését szolgálja, azaz a gyermek helyzetének szabályszerűvé tételét.⁸¹ A fentiekből következően a gyermek visszavitele és felügyelete kérdésének a Rendelet 11. cikkének (6)–(8) bekezdésében előírt eljárás keretében történő vizsgálatára hatáskörrel rendelkező nemzeti bíróság meghatározása a tagállamok választásának tárgyát képezi, még abban az esetben is, ha a gyermek visszavitelét megtagadó határozat közlésének időpontjában az e gyermekre vonatkozó szülői felelősség kérdésében már folyamatban van egy érdemi eljárás valamelyik bíróság előtt. E választás azonban nem sértheti a rendelet hatékony érvényesülését. Márpedig az, ha valamely tagállam a gyermek visszavitele és felügyelete kérdéseinek a Rendelet 11. cikkének (7) és (8) bekezdésében előírt eljárás keretében történő vizsgálatára vonatkozó hatáskört egy szakosított bíróságnak biztosítja még abban az esetben is, ha a gyermekre vonatkozó szülői felelősség kérdésében már folyamatban van egy érdemi eljárás valamelyik bíróság előtt, önmagában nem sérti a rendelet hatékony érvényesülését. Gondoskodni kell azonban arról, hogy az olyan esetben, mint amely az alapügy tárgyát képezi, a hatáskör ilyen módon történő biztosítása összhangban álljon a gyermeknek a Charta 24. cikkében előírt alapvető jogaival és különösen az ezen eljárások gyorsaságára vonatkozó céllal. A fentiekre tekintettel tehát az Unió Bírósága az előterjesztett kérdésre azt a választ adta, hogy a Rendelet 11. cikkének (7) és (8) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy azzal fő szabály szerint nem

⁸⁰McB ítélet, C 400/10 PPU, C:2010:582, 60. pont

⁸¹Povse ítélet, C 211/10 PPU, C:2010:400, 53. old.

ellentétes az, ha valamely tagállam a gyermek visszavitelét vagy felügyeletét érintő kérdéseknek az e rendelkezésekben előírt eljárás keretében történő vizsgálatára vonatkozó hatáskört egy szakosított bíróságnak biztosítja még abban az esetben is, ha egyébként valamely bíróság előtt már érdemi eljárás indult a gyermekre vonatkozó szülői felelősséget érintően. Maguknak az eljárásoknak persze összhangban kell lenni az uniós jog által előírt gyorsasági és hatékonysági követelményekkel.

Összegzés

A fentiekben igyekeztünk áttekintést adni a gyermek véleménynyilvánításhoz való jogának érvényesüléséről az uniós és a hazai joggyakorlatban. A nemzetközi törekvések alapján megállapítható, hogy a tagállamok üdvözlik és elismerik a gyermekek meghallgatáshoz való jogát, ennek módjában, eszközeiben persze vannak eltérések. A gyakorlatban fellelhető különbségek nem a meggyőződésbeli, hanem elsősorban a jogi kultúrák eltéréséből fakadnak. Míg a kontinentális hagyományokban erőteljesen érvényesül a hivatalbóliság elve a bizonyítási eljárás lefolytatásában, a gyermek meghallgatásában, a szakértők bevonásában, a common law rendszerében a felek szolgáltatják a bizonyítékokat, a felelősség kérdése a folyamat irányításáért sokkal inkább a felek kezében van. Az eltérések ellenére annyi azonban bizonyos, hogy a modern jogfejlődés a gyermeki jogok minél teljesebb érvényesülésének irányába halad, éppen ezért a szakemberek képzése, továbbképzése, a szemléletváltás elősegítése jogi és egyéb eszközökkel a jövő még gyermek-barátabb igazságszolgáltatásának a kulcskérdése. A strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága és a luxemburgi Európai Unió Bírósága gyakorlatában az ügyek elbírálásánál ugyanazok a prioritások jelennek meg. A legfőbb prioritás a gyermek legfőbb érdekének érvényesülése. Ehhez képest vizsgálják a bíróságok a szülők – úgy a nevelő, mint a látogató szülő – egyébként a gyermek jogaival egyenrangú jogait. Ami azt jelenti, hogy e jogok rivalizálásában, az egyenrangú érdekek összeütközésekor feltétlen előnyt élveznek a gyermek jogai. A mediáció kétségtelenül új távlatokat nyithat a fejlődésben, ennek keretében viszont biztosítani szükséges, hogy a gyermekek meghallgatását valóban hozzáértő szakemberek végezzék. A Strumia ügy kapcsán a Bíróság utalt a nemzeti bíróságok részéről történt azon mulasztásra is, hogy nem ösztönözték a feleket a közöttük levő konfliktus békés eszközökkel történő rendezésére. A

békés megoldásra való törekvés hangsúlyozása a Rendelet 55. cikkének e) pontjában megjelenik, mely a tagállamoknak előírja a szülői felelősség jogosultjai közti megállapodás elősegítését közvetítés vagy más eszközök útján. A közvetítés lehetőségének ajánlására a luxembourgi esetjogban is történik utalás,⁸² ez tehát egy további olyan közös irány, amely a két bíróság gyakorlatának harmonizációjához vezethet, különösen azért, mert a szülői jogok (akár a kapcsolattartáshoz fűződő erőteljes szülői jog) és a gyermeki jog összehangolása különösen nehéz feladat, amelyben kiemelkedő szerep juthat a mediációs eljárásnak. A gyermekközpontú igazságszolgáltatással a bíróságokra háruló fokozott követelmények ismeretében érdemes megfontolni a családjogi vagy gyermekbíróságok létrehozását, mely szintén új dimenziókat nyithat a gyermeki jogok érvényesülése terén. Az iránymutatás jelentősége abban rejlik, hogy igazságszolgáltatási szervek a gyermekvédelmi rendszer részei. Amennyiben egy gyermekek legfőbb érdekének védelmére hivatott rendszer diszfunkcionálisan működik, ezzel hozzájárul a bántalmazás késedelmes elhárításához, vagy be nem avatkozásával a folyamatos viktimizációhoz, károsodáshoz. Ezt nevezzük *rendszer abúzusnak* (másodlagos viktimizáció). Ebbe a körbe tartozik a gyermek tájékoztatásához és véleménynyilvánításához fűződő jogainak figyelmen kívül hagyása, vagy megtagadása. Ide sorolható az ügyészségi, bírósági eljárás során a szükségtelen számú és nem megfelelő formájú kihallgatás, kikérdezés, vizsgálat, vagy ha a vizsgálatot nem megfelelően felkészült szakember végzi, illetve ha az eljárás indokolatlanul elhúzódik.⁸³ A fentiekből az is látható, hogy a legnagyobb problémát nem a joganyag, annak érvényesülése, az elméleti ismeretek hiánya, sokkal inkább a gyakorlati ismeretek elsajátítását, az egységes felkészültséget szolgáló, a gyermekbarát igazságszolgáltatás követelményének megfelelő eljárást lehetővé tevő tréning, képzés, továbbképzés, rendszeres oktatás hiányzik. E területen az utóbbi néhány évben már történtek változások európai és hazai szinten is.⁸⁴ Ennek fejlesztése, a felkészítés szorgalmazása a jövő feladata is.

⁸²C-498/14. PPU.

⁸³Dr. Herczog – Dr. Kovács, 8-9.o.

⁸⁴<http://coraminternational-nvmw.temp-dns.com/unlocking-childrens-rights-hu/>

Felhasznált irodalom

1. A gyermek szerepe a válási mediáció során, Szakmai ajánlás -Tervezet, Partners Hungary Alapítvány, 2017. március, kézirat.
2. Ádámkó Viktória: Az ítélőképessége birtokában levő gyermek véleményének meghallgatása – különös tekintettel a gyermekelhelyezésre, in.: Családi Jog XIII. évfolyam 3. szám, 2015. szeptember
3. Bevált gyakorlatról szóló útmutató a gyermek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló, 1980. október 25-i Hágai Egyezmény alapján - Közvetítés, Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia Állandó Hivatala, 2012.
4. Blohorn-Brenneur, Béatrice: Du désamour au divorce. Jugement, conciliation, médiation, L'Harmattan, Paris, 2013.
5. Bucsi Ágnes: A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban – egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban, Dunaújvárosi kutatás alapján, in: Család, gyermek, vagyon, a joggyakorlat kihívásai. Szerkesztette: Szeibert Orsolya, HVG-Orac lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest,2012.
6. CETS n° 160. Convention on the Exercise of Children's Rights 1996.
<http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/160>
7. Convention on the Rights of the Child, UN.
<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>,
CRC/C/GC/12, 2009. július 1.
8. Európai Bizottság 2011. február 15-én a gyermekjogok érvényesítésére vonatkozó uniós ütemterve http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-156_hu.htm
9. Európa Tanács „Építsük Európát a gyermekekért, a gyermekekkel!” elnevezésű programja
www.coe.int/children
10. Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról
http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/stat-tartfile/gyerekbarat_igazsagszolgalatas_iranymutatas.pdf,
<https://rm.coe.int/16806a4541>,
<http://coraminternational-nvmw.temp-dns.com/unlocking-childrens-rights-hu/>

11. Filó Erika-Dr. Katonáné dr. Pehr Erika: Gyermeki jogok, gyermekvédelem, HVG-Orac Lap-és könyvkiadó Kft. Budapest,2009.
12. Grád András: A strasbourgi emberi jogi bírászkodás kézikönyve, Strasbourg Bt., Bp.,2005.
13. Gyengéné dr. Nagy Márta: Arany középút? - a váltott elhelyezés tapasztalatai Franciaországban, in: Családi Jog IV. évfolyam 2. szám, 2006. június.
14. Gyermek jogainak gyakorlásáról szóló európai egyezmény ETS 160.sz. <http://www.europatanacs.hu/index.php?workspace=pages&id=27&langId=1>
15. Gyurkó Szilvia: Gyermekbarát igazságszolgáltatás – a paradigmaváltás szükségességéről, in: Család- Gyermek- Vagyon a joggyakorlat kihívásai (szerkesztette: Szeibert Orsolya), HVG-Orac Kiadó, Budapest,2012.
16. Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához (A magyar kiadást szerkesztette: Herczog Mária) Egyesült Nemzetek Gyermekalapja, 2007.
17. Lundy, Laura: „Voice” is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child (BERJ- British Educational Research Journal, Volume 33, Issue 6, December 2007.
18. Lux Ágnes: Az ombudsman gyermekjogi projektmunkája (2008-2012) III. in: Családi Jog, 2013. március.
19. Résoudre les conflits familiaux. Un Guide pour la médiation familiale internationale, <http://www.iss-ssi.org/images/MFI/fr/BrochureFRplanche.pdf>
20. Somfai Balázs: Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/somfai-balazs/somfai-balazs-vedes-tezisek.pdf>
21. Szeibert Orsolya: Család, gyermek és vagyon a XXI. század elején A tanulmányok elé, in:Család- Gyermek- Vagyon a joggyakorlat kihívásai (szerkesztette: Szeibert Orsolya), HVG-Orac Kiadó, Budapest,2012.
22. Szeibert Orsolya: A családjogi harmonizáció kérdései és lehetőségei Európában, Hvg-Orac lap-és könyvkiadó Kft., Budapest, 2014.
23. Dr. Szeibert Orsolya: Mediáció jogellenes gyermekelviteli ügyekben, (Szeibert: Mediáció) in: Családi Jog XIII. évfolyam 3. szám, 2015. szeptember.
24. Tanner, Lea: Le droit des enfants d’être entendus: la mise en œuvre par les autorités de protection dans le canton de Zurich, Mémoire - Orientation professionnalisante, 13-17.o.

http://doc.rero.ch/record/260942/files/Tanner_Lea_Moire_Orientation_Professionnalisante_VF_CIDE2015_MIDE_13-15_02.pdf

25. The Honourable Mr. Justice Peter Jackson levele a gyermekhez
<http://www.bailii.org/ew/cases/EWFC/H CJ/2017/48.html>

26. Practice Direction for Trials of Children and Young Persons in the Crown Court
<https://books.google.hu/books?id=bpm9aeDsnFwC&pg=PA91&dq=Practice+Direction+for+Trials+of+Children+and+Young+Persons+in+the+Crown+Court&hl=hu&sa=X&ved=0ahUK Ewj58OC047XJAhUBCiwKHZ3BCgEQ6AEIGzAA#v=onepage&q=Practice%20Direction%20for%20Trials%20of%20Children%20and%20Young%20Persons%20in%20the%20Crown%20Court&f=false>

27. Wopera Zsuzsa: Alapjogi hatások az európai Unió családjogi jogalkotására és a tagállami szabályozásokra, in.: Magyar Jog 2014.7-8.szám.